Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...най 1921 оной ... 21-һээ гарана. | № 170 (18493) | 1990 оной июлиин 25, среда | Сэн 3 мүн.

ИНДИИН РЕСПУБЛИКЫН ПРЕМЬЕР-МИНИСТР ЕРЭБЭ

Совет хүтэлбэриин уряалаар Индиин Республикын Премьер-Министр Вишванатх Пратап Сингх хани ёһоной албанай хэрэгээр июлиин 23-да Москва ерэбэ.

Аэропорт дээрэ Индиин правительствын толгойлогшые ба тэрэнэй һамгые СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков һамгантаяа, бусад тусхай тушаалтад угтаһан байгаа.

Аэродром дээрэһээ мотоциклистнүүдэй харуулда үдэшэгдэһэн автомашинанууд Кремль тээшэ шэглэбэ.

* * *

Автомашинануудай аэропортһоо Кремль тээшэ ошохо замдань үйлсэнүүд болон талмайнуудаар хоёр ороной гүрэнэй тугууд, амаршалгын транспарантнууд үлгэгдэнхэй байба.

* * *

Кремлиин Ехэ ордоной Георгиевско зал соо эндэхэг айлшаниие угталгын баяр ёһолол болобо.

СССР-эй Президент М. С. Горбачев һамгантаяа Сингхые болон тэрэнэй һамгые халуунаар амаршалба. М. С. Горбачев В. П. Сингх хоёр ойро зуура хөөрэлдэбэ.

* * *

Хоёр талын харилсаа холбооной шухала асуудалнууд, бүхы һалбаринуудаар совет-энэдхэг харилсаа холбооё саашадань нарижуулан һайжаруулха замууд энэл үдэр Кремль соо Н. И. Рыжков В. П. Сингх хоёрой хэһэн хөөрэлдөөнэй гол анхаралда байба. Экономическа, худалдаа наймаанай, эрдэм, техникын талаар олон жэлнүүдтэ байгуулагдаһан андалдаанай арга боломжонуудые бүри хүсэдөөр хэрэглэхэ асуудалнуудта ехэ анхарал хандуулагдаба.

* * *

Үдын һүүлээр Кремлиин Ехэ ордон соо М. С. Горбачев Индиин Республикын Премьер-Министр В. П. Сингх гэгшэд хамтын мэдүүлгэдэ гар табиһан байгаа. Тус документ Дели-дэхи декларациие батадхан хүгжөөнэ. Тэрэнэй уг зорилгонууд эб найрамдал бэхижүүлжэ, политическэ байдалда батаар нэбтэрүүлэгдэжэ байнхай. Гадна мэдээсэлэй талаар харилсаа холбоон тухай правительстванууд хоорондын хэлсээндэ гар табигдаа.

Баяр ёһолол дээрэ Н. И. Рыжков, совет-энэдхэг хөөрэлдөөнүүдтэ хабаадаһан бусад тушаалтад байлсаба.

* * *

Үдэшэ совет хүтэлбэриин нэрэһээ В. П. Сингх болон һамганайнь хүндэлэлдэ сайлалга эмхидхэгдэһэн байгаа.

Индиин правительствые толгойлогшые үдэшэжэ ябаһан энэдхэг тусхай тушаалтад айлшантай хамта байлсаба.

Совет талаһаа М. С. Горбачев һамгантаяа, Н. И. Рыжков, бусад тусхай тушаалтад байба.

Хани ёһоной сэршон байдалда үнгэрһэн сайлалга дээрэ М. С. Горбачев В. П. Сингх хоёр үгэ хэлээ.

* * *

Индиин Премьер-Министр В. И. Ленинэй Мавзолейдэ ороо. Газаань венок табяа. Кремлиин ханын дэргэдэхи Танигдаагүй солдадай хүүртэ венок баһал табигдаа.

(ТАСС).

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

...ЖУУ ТЭЭ БАЙХА ХҮН ҮГЫ

... Власовай хүтэлбэрилдэг шэнээр эмхидхэгдэһэн звено моойн косилкаар, гар хажуураар модо, бургааһанай заха, забһараар, уһа намаг соогуурхи ногоо сабшажа абаха юм. Звено бүхэн хэды шэнээн үбһэ хуряахаб гэжэ тодорхой даабаритайнууд. Жэшээнь, Шигаевска отделениин С. А. Колодин, А. Г. Курбатов гэгшэдэй звенонууд тус тустаа 3400 центнерһээ бага бэшэ, А. А. Новосельцев болон В. А. Хамуевай оньһожоруулагдамал звенонууд 4600—6200 центнер үбһэ бэлэдхэхэ зорилготой.

Хэнэйшье мэдэһээр зунай сагта ургамал ногооной эгээл шэмэтэй байхада ехэ үбһэ абажа шадаһан звенонууд лэ шүүжэ гарадаг ааб даа. Эртүүр абтаһан үбһэн шэмэ ехэтэй, витамин, белок гэхэ мэтээр элбэг байдаг.

Энээниие хараада абажа, звенонуудай богони болзор соо (августын 20 болотор) хараалагдаһан үбһэнэйнгөө 50—70 процентые абажа шадаа һаань, гол түлөөһэн дээрэнь 20 процент нэмэжэ түлэхэ гэжэ шиидэбди. Мүн үбһэнэйнь ехэнхи хубиин 1-дэхи классай шанартай байгаа һаань, гол түлөөһэн дээрэнь 50 процент нэмэлтэ түлбэри үгтэхэ юм. Тусхайлбал, оньһожоруулагдаһан звенодо бэлэдхэһэн үбһэнэйнь центнер бүхэндэ үгтэхэдэ, 1 түхэриг 20 мүнгэн дээрэнь үшөө 60 мүнгэн нэмэгдэхэ юм.

Тэрэшэлэн үбһэшэдэй дунда социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэхэ, түрүүшүүл һайнаар урмашуулагдаха байна. Тэжээл бэлэдхэлгын түгэсхэлэй дүнгөөр түрүүлжэ гараһан звено 200 түхэриг, хоёрдохи һуури эзэлэгшэд —100 түхэриг шан абаха. Үбһэ хуряалга дээрэ онсо шалгарһан механизатор гү, али хүдэлмэришэн СССР-эй БДНХ ошохо путёвкоор шагнагдаха юм.

Эдэ үдэрнүүдтэ үбһэшэдэй олонхи звенонууд ногоогоо сабшажа эхилээ. Харин һаянай хура бороо ходо ороод, үбһэ хуряалгые гэдэргэнь татаба. Иигээд һаяар түрүүшын һуринууд бодхоогдохонь.

Байгша ондо ган гасуурһаа боложо, сенажай, силосэй ургамалнуудай ургаса урда урдынхиһаа нэгэ бага хожомшог хуряагдаха болоно. Тиимэһээ шэмэтэ тэжээлэй шанар муудхаахагүйн тула сенаж, силос шадаал һаа богони болзор соо даражa дүүргэхэ ёһотойбди. Мүн лэ энээниие хараада абажа, траншей бүхэниие 5—6 үдэр соо дүүргэжэ хушаһан звено 150 түхэригөөр шагнагдаха юм.

Витаминтай ногооной гурил гаргадаг агрегат эрхим шанартай тэжээл буйлуулһанай түлөө баһал һайнаар урмашуулагдаха ушартай.

Тобшолон хэлэбэл, байгша ондо адууһа малдаа хүсэд хүрэхэ, һайн шанартай үбһэ тэжээл бэлэдхэхын тула зомнай бүхы шадалаараа оролдохо, хүсэ хүлһэ гамнангүй хүдэлхэ гэжэ шиидэнхэй. Юрэдөөл энэ кампаниин хажуу тээ байха хүн олдохогүйл ёһотой.

Г. ГУСЕВ,
Кабанскын районой Твороговско шубуунай фабрикын ахамад агроном.

Сэлэнгын районой Химнын совхозой ахалагша хонишон Анатолий Михайлович Акулов республика соогоо мэдээжэ бэрхэ хүн ааб даа. Тэрэ хэдэн жэлэй туршада эрхим дүнгүүдые түйладаг. Эрдэмэй болон түрүү дүй дүршэлэй түрүү аргануудые хэрэглэжэ, хонидойнгоо ашаг шэмые дээшэлүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулдаг заншалтай. Үнгэрһэн жэлдэ түрүү хонишон зуун эхэ хонин бүриһөө 120 хурьга абажа амжаһан байна. Мүнөө хонидойнгоо нооһо хайшалжа, мүн лэ эрхим дүнгүүдые түйлаха байһандань найдамаар. Даб дээрэ тодо мэдээнүүд ороодүй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ахалагша хонишон А. М. Акулов.

О. МАРИЕВАЙ фото.

Бэшүүрэй райондо

ЗУРГААН ХОНОГ СОО

Дзержинскиин нэрэмжэтэ совхозой нооһо хайшалагшад энэ шухала хаһаяа дүүргэбэ. Эндэ хонид үсөөн юм. һүүлэй жэлнүүдтэ хонид бүри үсөөн болгогдожо байна. Энээнэй шалтагаан гэхэдэ, бэлшээриин газар бага. Хоёрдохёор, совхозой хүтэлбэрилэгшэд хони баринхаар, гахайгаа олошоруулаа һаамнай дээрэ гээд бодоно. Совхоз таряалангай һайн газартай. Тиимэһээ орооһо таряа ехээр суглуулжа абаха аргатай ха юм. Ушар иимэһээ гахай тэжээхэдэнь бэлэн, эша олзотойшье байна.

Энэ жэлдэ совхоз бүхыдөө мянгаад хони хороогсо. Иигэжэ мүнөө 2800 гаран хониной нооһон зургаан хоног соо хайшалагдаба. Энэ хүдэлмэридэ совхозой бэрхэ механизаторнууд, гэрэй эзэн эхэнэрнүүд, һургуулиин һурагшад хабаадуулагдаа. Нёдондо ажахын чемпион болоһон совхозой жолоошон И. В. Быков 16,5 центнер нооһо хайшалжа, дахиад чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө. Механизаторнууд И. П. Щербин, И. К. Паньков гэгшэд хоёрдохи, гурбадахи һууринуудые эзэлээ. Эрхимлэгшэд мүнгэн шангуудаар урмашуулагдаа. Гадна һургуулиин багша Б. Н. Очировай хүтэлбэри доро бүлэг һурагшад ажаллажа, ехэ туһа хүргөө.

Иигэжэ совхоз гүрэндэ 108 центнер нооһо тушаажа, хараалагдаһан даабарияа дүүргэбэ. Совхозой ахамад зоотехник А. Н. Кауров, нооһо хайшалалгын пунктые даагша М. И. Паньков гэгшэд энэ шухала хүдэлмэри эрхимээр эмхидхэжэ шадаа. Хайшалагшад ямаршье һаадгүйгөөр хүдэлжэ гараа. Тэдэниие эдеэлүүлхэ хэрэгшье һайнаар эмхидхэгдээ. Тиимэһээ хонидой нооһо хайшалха хүдэлмэри энэ ажахыда хараалагдаһан болзорһоо урид дүүргэгдэбэ. Харин районой бусад ажахынуудта энэ хүдэлмэри дүүргэхэ боложо байна.

«Сагаан алтаяа» сэбэрээр абая!

ЯАРАХАДА—ДААРАХА

Ямаршье хүдэлмэри саг соогоо хэгдэхэдээл һайн ааб даа. Тиигэбэшье зарим ушарта үлүүсэ яараха, дутуу ядуу хэхэ гээшэмнай эсэстээ горитой хойшолонтой, хохидолтой байжа болодог.

Байгша ондо Тарбагатайн «Дружба» колхоз яһалал яаралтай түргэнөөр хони хайшалалгын пункт шэнээр түхеэрээ юм. Юуб гэхэдэ, хуушан пунктынь сарай-һарабшын хушалта үмхиржэ, бороогой уһа бэрихэяа болиһон байгаа. Тиимэһээ оройдоол һара хахад соо шэнэ хабтагайгаар сарай-һарабша бодхооһон, тэрэн соогоо хонидой нооһо абаха столнуудые, нооһо илгаха, хадагалха таһалгануудые түхеэрһэн, оньһон машинануудые түргэнөөр тодхоһониинь һайн.

— Барилгашад энээниие яһала түргэн бодхоогоо, досоохиеньшье сэг соонь тодхоо. Теэд лэ түргэн—түүхэй гэдэгтэл, дутуу дунда юумэнүүд олон даа. Жэшээнь, сарай дорохи шаледа, нооһо хадагалха таһалгануудай дорохидо бетон дэбдеэ һаа, нооһон шорой шохойтой худхагдангүй, һайнаар абтаха һааб даа. Сарайн дээрэхи хушалташье шифероор хушагдаха байгаа. Мүнөө тэрэнь хабтагай аад, ехэ уһатай хура бороодо дуһаална, ажалдамнай нэмэлтэ һаад тойбо татана,— гэжэ үнинэй механизатор И. В. Борисов хэлэнэ.

Ажахын ахамад зоотехник И. А. Чебунинтай уулзажа хөөрэлдэхэдэмнай, пунктын ехэ дутагдалтайгаар тушаагдаһан дээрэһээ али олон бэрхэшээл, һаатал тохёолдоно гэжэ тэрэ хэлэнэ. Нүгөө талаараа дүршэл шадабаритай хайшалагшад дуталдажа, тодхогдоһон 24 оньһон хайшынь оройдоол 16-ниинь хүдэлгэгдэнэ. Тиигээдшье зарим хайшануудтань табадахи, зургаадахи классай бага үхибүүд табигданхай. Тэдэнь шада-яда хайшалжа, хонидой арһа шулгална, нооһыень һалан муугаар абана. Иимэ юумэ хаража байгаад, ехэшүүлынь, илангаяа хонишод, үхибүүдтэ заажа, хэлэжэ үгэдэггүйнь гайхалтай. Эдэ бүгэдэ манда хамаатай бэшэ гэһэндэл байхадань харамтай. Хонидой нооһо хайшалалгада бага үхибүүд хабаадалсахагүй һэн гэнэ бэшэбди. Харин тэдэниие ехэшүүлэй зүгһөө һургаха, ходо заажа үгэхэ, дахуулжа ябаха хэрэгтэй ха юм.

— Бүхыдэнь таба мянган шахуу хонидой нооһо хайшалжа, 88 центнер «сагаан алта» тушааха ёһотойбди. Энэ түсэбнай хүндэхэн лэ байна. Тэрэниие дүүргэхэмнай ехэл бэрхэтэй. Үсэгэлдэр хонишон П. И. Акинфиевэй харууһалдаг 450 шахуу эрэ түлгэнүүдые хайшалаабди. Хонин бүхэнһөөнь арай гэжэ 1,7—2 килограмм нооһон абтаа. Хүйтэн үбэл болоод, хуурай хабарзун байгаад лэ хонидой нооһон иимэ хүнгэн байба бшуу, —гэжэ ахамад зоотехник нүхэр Чебунин хэлэнэ.

Эндэхид хонидойнгоо нооһые хүдэлмэриин 10—12 үдэр соо хайшалжа дүүргэхөөр хараална. Хэрбээ бэрхэ хайшалагша С. В. Покацкий шэнги дүршэл шадабаритай хүнүүдэй олон байгаа һаань, энэ хүдэлмэри бүришье богони болзорто, һайн шанартайгаар дүүргэгдэхэ һэн. Энэ хайшалагша үдэр соо 70—80 хонидой «нэхы дэгэл» хуулана бшуу.

Хүдэлжэ эхилһэн түрүүшын үдэрһөөнь тохёолдоһон дутагдалнууд түргэн усадхагдажа, саашадаа түхэлдөө ороходоо ажалынь урагшатай ябаха бээ гэжэ найдагдана. Бүхэли жэл соо ургуулһан «сагаан алтаяа» һалан муугаар, дэмы яаража тэбдэжэ байгаад абаха, гээлтэ хоролтодо оруулха гээшэмнай яашье таарахагүйл даа.

В. ЦЫДЫПОВ,
«Заветы Ильича» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

Тарбагатайн район.

...ЭГ САБШАНА

...дэ нератай халуун үдэрнүүдэй тоо... ...ниие һамбаашалжа, Загарайн рай... ...нт» колхозой дүршэлтэй механи... ...Н. Шигинэй хүтэлбэрилдэг үбһэшэ... ...ожоруулагдамал звено сабшалгаяа ...жа байна.

...одо 12 хүн хүдэлдэг. Тэдэнэй олон... ...низаторнууд юм. Хабарһаа хойшо ... бороогой хаа-яа орожо байһакай, ...лангаа һайса уһалһанайнь ашаар ...ь ургасашье муу бэшэ. Звеное ...лэнэй ёһоор, эндэхид бүхы 140 ...шалан дээрэһээ бүхыдэнь 2800 ...һэ абаха гэхэ гү, али гектар бүри... ...нтнер ургаса хуряаха гүйсэд арга...

...1—2 хоногто нератай халуун байгаа ...үн сабшаһан үбһэеэ хуряажа, һу... ...лхэ юм.

...нүүдтэ ажахын үнинэй луговод... ...рнууд И. Г. Акулов, В. Г. Ануфри... ...Давыдов гэгшэдэй даадаг звено... ...доо орохонь.

Э. БУДАЕВ,
...оперед» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

ҺАЯНАЙЛ ЭХИЛБЭ

Хүлэй совхозой Василий Егорович Хайдуковой хүтэлбэрилдэг оньһожоруулагдамал звеногой гэшүүд эдэ үдэрнүүдтэ Доодо-Нуга гэжэ нэршэһэн сабшалан дээрээ гаража, харюусалгатай хаһаяа эхилбэ. Мүн лэ Павел Петрович Горшковой, Николай Лаврентьевич Машановай даадаг үбһэшэдэй звенонууд ногоогоо сабшажа захаланхай.

Энэ жэлдэ ган гасуурай хэды болоошье һаань, тэжээл бэлэдхэгшэд өөһэд өөһэдынгөө арга боломжонуудые тооложо үзөөд, дүн хамтадаа 23—25 мянган центнер үбһэ совхозоороо нөөсэлхөөр хараална.

Үнгэрһэн неделиин һүүл багаар витаминтай ногооной гурил гаргадаг АВМ-0,65 түхэлэй агрегат нэгэ халаанда хүдэлгэгдэжэ эхилһэн байха юм. Эндэ Иван Павлович Борисов Геннадий хүбүүнтэеэ мүнөө сэнтэй тэжээл гаргажа захаланхай.

Е. МАНЗАЕВ,
«Шэнэ Үдэр» газетын редактор.

Хоринн район.

ОЛЗОНЬ—8 МИЛЛИОН

Манай нэгэдэл үнгэрһэн хахад жэлэй хугасаада мүнгэ зөөриин, техникo-экономическа дүнгүүдээрээ урагшатай хүдэлжэ гараба. Ашаа зөөхэ түсэб үлүүлэн дүүргэгдэв. Пассажирнуудые зөөлгэһөө олзо доходой хэмжээн 11.195 мянган түхэригтэ хүргэгдөө гэхэ гү, али энэнь 103,2 процент болоно.

Хүн зондо ажаһуудалай туһаламжа үзүүлхэ талаар хүдэлмэри һайнаар ябуулагдаа. Техническэ хангалгын станци хараалһан хэмжээгээ сүм бэелүүлээ.

Бүхыдөө нэгэдэл дотор түсэбһөө гадуур олзо оршо абтаа. Энэнь 8 миллион гаран түхэригтэ хүрэнэ.

П. РОДИОНОВА,
«Бурятавтотранс» нэгэдэлэй инженер.

НЭГЭЛ АЖАХЫ ҮЛЭБЭ

Охин-Булагай совхоз эгээн олон хонитой юм. Эндэхи 19 мянган хонидой 15 мянганай нооһон хайшалагдаад байна. Хонидые хайшалалгын томодхогдоһон пунктда бүхыдөө 40 хайшашан хүдэлнэ. Совхозой ветеринарна врач В. И. Перевалов үдэр соо 100 гаран хонидые хайшална. Тиихэдэ ахамад классуудай һурагшад Б. Цветков, Е. Разуваев болон бусад баһал оролдосотойгоор ажаллана. Энэ пунктда үдэр соо 1500—1900 хониной нооһон абтана. Гэбэшье һүүлэй үедэ аадар адхаржа, энэ хүдэлмэри һаатуулхаяа һанана.

Энэ жэлдэ нооһон яһала һайн. Жэшээлхэдэ, Степан Иванович Симонов, Сергей Леонович Алексеев гэгшэдэй харууһалдаг түрүүшынхеэ түрэһэн хонидһоо дунда зэргээр 4,6 килограмм нооһон абтаа. Эдэ хонишоднай зуун эхэ хонин бүриһөө 102 хурьга абаһан байха юм. Эхэ хонидые харууһалдаг Геннадий Георгиевич Михайлов хонин бүриһөө дунда зэргээр 4,1 килограмм нооһо хайшалаа.

Районой бусад ажахынууд хонидойнгоо нооһо хайшалха хүдэлмэриеэ дүүргэбэ.

В. БОРИСОВ.

ХАМНИИНХИД ХАБАТАЙ

Хонидойнгоо нооһо хайшалха кампанияа хамниинхид ажалай 6 үдэрэй хугасаа соо амжалтатайгаар түгэсхэһэн байна. Эдэнэр энэ харюусалгатай хаһаяа июниин 22-то эхилээд, энэл һарынгаа 28-да дүүргээ. Ажахы дотор бүхыдөө 4462 толгой хонидой, 1280 толгой хурьгадай нооһон хайшалагдаһан байха юм. Хамниин болон Бүргын пунктнууд дээрэ эдэ хонид хайшалуулагдаад гараа.

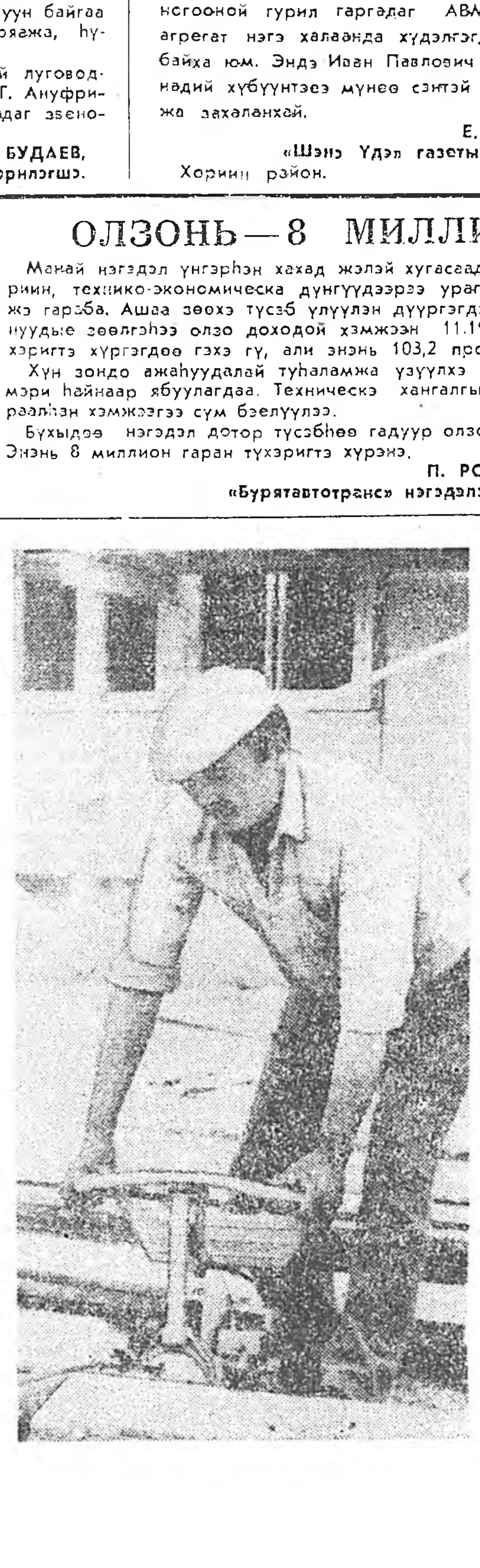
«Сагаан алта» суглуулха шухала кампанида бэрхэ хайшалагшад И. Е. Овчинников, М. И. Иршутов, Л. Ц. Дашеева, А. Н. Норбоев, Б. Д. Цыренов гэгшэд үдэр соо дунда зэргээр 50—70 толгой хонидой нооһо хиргажа шадаа. Наһанайнгаа амаралтада гараһан З. А. Ринчинова үдэр бүхэндэ 35—40 толгой хонидой нооһо хайшалаа.

Хамниин совхоз мүнөө даб дээрээ нооһо хайшалха түсэбөө дүүргэнхэй гэхэ гү, али бүхыдөө 139,1 центнерэй орондо 142,5 центнер нооһо үйлэдбэрилжэ абаба. Ахалагша хонишод Г. Г. Базаровай, Е. Р. Норбоевагай даадаг бригаданууд нооһо хайшалха даабарияа холо үлүүлээ. Д. Ц. Цыреновэй, Э. Ц. Цыреторовэй түлгэ хонидой, Ц. Е. Джиповэй хүсын отаранууд мүн лэ түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэһэн байха юм.

Захааминай район. **М. ЦЫРЕНОВ.**

Барилгын талмайнууд дээрэ

ҺУУРИНАА ҺЭРГЭЭН ХҮГЖӨӨНЭ

Ехэ-Нугын совхоз Хяагтын районой томо ажахынуудай нэгэн юм. Эндэ хоёр мянга гаран хүн ажаһуунa. Бага һуурин тосхонуудаа һэргээн хүгжөөхэ гэһэн һайн һайхан уряае дэмжэн, эндэхи ажалшад барилга үргэнөөр хэжэ эхилһэн байна.

һүүлэй хэдэн жэлэй туршада социально-соёлой объектнүүд баригдажа, ашаглалгада тушаагдаа. Ехэ-Нуга һуурин хүрэтэр автомашинаар ерэхэдээ, «Экран-КР» түхэлэй телевизионно ретранслятор эжэлүүдгүй обёорхот. 1986 ондо ашаглагдажа эхилһэн ретрансляторай барилгада совхозой ажалшад хабаадалсажа, туһа хүргэһэн байха. Тиин телевидениин дамжуулгануудые һайнаар хараха аргатай болонхой. Хоёр дабхар шэнэ сад-ясли ашаглагдажа эхилээ. Мүнөө 90 гаран хүүгэд тус саадта ябана.

Хэнэйшье мэдэһээр, гэр байра болон социально-соёлой бусад объектнүүдые бодхоохын тула барилгын найдамтай үндэһэн һуури байгуулха хэрэгтэй юм. Тиигэжэ модон материалнуудые гаргадаг үйлэдбэритэй болоо һэн. Эндэ хүдэлдэг Виктор Галданбуевич Ломбонов халаанай туршада 15 кубометр хюрөөдэмэл материалнуудые гаргажа, барилгашадые хангана.

— Харгааһа һууринда үсөөн зон һуудаг. Бүхыдөө зуугаад хүн болохо юм. Клуб, магазин эндэ үгы һэн. Тиимэһээ эндэхи зон Ехэ-Нуга ошожо, хэрэгтэй юумэнүүдээ абадаг байгаа. Эдеэ хоолой шэнэ магазин модоор, хирпиисээр клуб баригдаа. Гараж соо заһабарилгын мастерской түхеэрэгдээ. Залуушуулай эндээ тогтожо хүдэлхынь тула гэр байра олоор барихаар түсэблэнэбди,— гэжэ совхозой парткомой секретарь Н. Б. Дамбаев хөөрэнэ.

Н. Б. Аюшеевэй хүтэлбэрилдэг бригада түрэл һууринаа болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгтэ бага бэшэ хубитаяа оруулна. Мүнөө тэдэнэр нэгэ бүлын байха байрын гэрэй барилга хэнэ. Бригадын гэшүүд В. Жигжитов, Д. Доржитаров гэгшэд бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, олоной дундаһаа шалгарна. Барилгын материалнуудаар, илангаяа хирпиисээр һайнгаар хангагдаад байбал, совхозой барилгашад даажа абаһан объектнүүдээ түргэнөөр бериха аргатай һэн.

Тиигэжэ Хяагтын районой Ехэ-Нугын совхозой барилгашад «Гэр байра-2000» гэһэн программые бэелүүлгэдэ горитой хубитаяа оруулна. Мүн эндэ хубиин гэрнүүдые барилга үргэнөөр ябуулагдадаг байна. Хүдөөгэй зон ганса өөрынгөө гэр бүлэдэ бэшэ, мүн гушапартаа үлэхөөр гоё һайхан гэрнүүдые мүнөө хаа хаанагүй бодхоодог болсо бшуу.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: барилгашан В. Жигжитов; Шэнэ гэр баригдана.

С. БАЛДУЕВАЙ фототекст.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

Хурдадхалгын замаар

ГАЗАР ДАЙДАДАА ЭЗЭН БАЙХА

Дээдэ-Ангара мүрэнэй эрьедэ, байгаалиин үзэсхэлэн гоё оршон байдалда Уоян hуурин оршодог юм. Эндэ эвенк, ород, буряад, татаар, белорус болон бусад үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэд ажаhууна. Эдэнэр оро үсхэбэрилнэ, ан агнана, загаhа олзоборилно. Хүсөөр шахуу колхоз, совхозуудые эмхидхэжэ байха хүшэр хүндэ гушаад онуудта эвенкнүүдые тайгаар нүүжэ ябахыень болюулха зорилготойгоор энэ Уоян hуурин байгуулагдажа эхилhэн түүхэтэй. Тэрэ гэhээр жараад шахуу жэл үнгэрөө. Тэрэ сагта баригдаhан гэрнүүдшье үмхиржэ, муудажа эхилэнхэй. Тиимэhээ Уоян hууринай эвенкнүүдэй зүгhөө КПСС-эй Северобайкальскын горкомдо, арадай депутадуудай райсоведтэ гомдолой бэшэгүүд олоор ороно.

Хуушан-Уоян hууринда ажаhуудаг эвенкнүүд байраар муу байхаhаа гадна хүдэлмэригүй зобоно. Ойдо агнаха эрхэгүй болоhондоо ехэл голхорно. Тэдэнэй hуудал байдалые hайжаруулха тухай КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэдэн тогтоолнууд гараhан аад, нэгэнииньшье бодото дээрээ бэелүүлэгдээгүй байха юм. Эвенкнүүдэй байдал hайжаруулха хэрэгтэ hомологдоhон мүнгэн ондоо барилгануудта гаргашалагдадаг байгаа. Тиигэжэ hүүлэй арбан жэл соо Уоян hууринай нэгэшье эвенк бүлэдэ шэнэ гэр баригдаагүй байха юм. Сад-яслиин байшан үмхиржэ, муудашанхай. Урдань Уоянай эвенкнүүд 1200 оро үсхэбэрилдэг, арhаарнь хубсаhа оёдог, мяхаар балай дуталдадаггүй байгаа. Айл бүхэнhөө гурба, дүрбэн хүн агнуури хэжэ, гүрэндэ булганай, хэрмэнэй, hолонгын, үнэгэнэй, шоныи арhа, хандагайн, орын, баабгайн мяха тушаадаг бэлэй. Мүнөө тэдэнэр урданайхи шэнги ой тайгаар ябажа, агнуури хэхэ аргагүй. Юуб гэхэдэ, тэдэнэй үбгэ эсэгэнэрэйнь агнуури хэдэг газарнуудые өөрын дураар агнуури хэхэ дуратай хүнүүдтэ сүм хубаажа үгэнхэй. Эдэнэй олонхинь БАМ дээрэ хүдэлжэ байhан хүнүүд болоно.

Эвенкнүүдэй холын үе сагhаа хойшо агнуури хэжэ, хоолойгоо тэжээжэ ябаhан газарнуудые юундэ БАМ-ай барилгашад, ажал хэнгүй ехэ мүнгэ олохо дуратайшуул дура зоргоороо эзэмдэжэ, хармаангаа дүүргэхэ ёhотой юм? Энээн тухай яhалал хөөрэлдөөн гарадаг, гараhааршье. Теэд ямаршье тодорхой хэмжээн абтанагүй. Эндэ нютагай Соведүүд, партийна, профсоюзай организацинууд, илангаяа «Бурятохота» нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд сэхэ зэмэтэй. Тус нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд Улаан-Үдэдэ hуугаад лэ захиралта, заабари үгэжэ байдаг. Эвенкнүүдые тайга руу оруулхагүй гэhэн захиралтануудые «Уоянский» госпромхозой, Нижнеангарскын коопзверопромхозой хүтэлбэрилэгшэд агнууриин хаhын эхилхын урда гаргадаг. Эвенкнүүдтэ буу зэбсэг үгэхэеэ эдэ эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд гол таhа арсадаг юм. Тиигэжэ эвенкнүүд хэхэ ажалгүй зободог, тиимэhээ архи, тамхи намнажа, гэм зэмэдэ ородог, түрмэдэ hуудаг гээшэ.

Энэ бүхы дутагдалнуудые яажа сүм усадхаха гээшэб? Хайшан гээд Хойто-Байгалай райондо ажаhуудаг эвенкнүүдэй байдал hайжаруулха, баранииень хүдэлмэритэй болгохо ёhотойб? Энэ хүнгэн бэшэ асуудалда харюу саг дары олохо хэрэгтэй. Хооhон, дэмы шашалдаанай саг үнгэрөө гэжэ hанагдана. КПСС-эй Северобайкальскын горком энэ асуудалда анхарал хандуулна.

Эвенкнүүдэй hуудаг Байкальское, Кумора, Душкачан, Холодная hууринуудта горкомой үдэрнүүдые үнгэргэhэн байха юм. Холодное hууринай байдал hайжаруулха талаар hүүлэй табан жэлэй туршада бага бэшэ хүдэлмэри хэгдээ. Эндэ дунда hургуулиин байшан спортын залтайгаар баригдаа. Мүнөө 80 үхибүүдэй сад-яслиин байшан баригдажа байна. 1991 ондо соёлой байшангай барилга эхилхээр хараалагдана. Тус hууринай зондо жэлэй алишье сагта загаhа бариха, 100 хаб загаhа олзоборилхо, Холодная, Кичерэ голнуудай эрьеэр ан агнаха зүбшөөл үгтэhэн байна. Тус hууринай дунда hургуулиин багша Виктор Алексеевич Ганюгин үхибүүдэй үйлэдбэриин-hуралсалай бригада эмхидхэжэ, агнуури хэдэг болобо. hургуулиин үхибүүд 30 центнер омоли, 500 ондатра, нэгэ баабгай олзоборилжо худалдаhан, олоhон мүнгөэ hургуулиингаа кассада оруулhан байха юм. Эвенк үхибүүд агнуури хэжэ эхилбэ. Энэнь ехэ hайн.

Байгша оной июнин 26-да КПСС-эй Северобайкальскын горкомой хүдэлмэрилэгшэд хуушан Уоян hууринда горкомой үдэрые үнгэргэбэ. КПСС-эй Северобайкальскын горкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Никулинских, үзэл сурталай асуудалаар секретариин үүргэ дүүргэжэ байhан А. М. Ведерников, таhагуудые даагшанар Г. А. Скородумова, В. И. Трофимов, инструктор Н. З. Дамбинова, райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо С. Ф. Рассохин болон бусад хабаадаба. Шиидхэгдэхээр болоhон асуудалнууд олон. Уоян hууринай ажалшадта эдеэ хоолой зүйлнүүд, хубсаhа хунар хүртэнэгүй. Хэлхээ холбоон ехэ муугаар хүдэлнэ. Эндэ 180 эвенкнүүд ажаhууна. Бултанайнь гэр байра мууданхай. Олон эвенк хэхэ ажалгүй.

Энэ уулзалгада хабаадагшад эдэ бүхы дутагдалнуудые яажа усадхаха ёhотойб гэhэн асуудалые Чильчигирэй сельсэ Соведэй депутадуудтай хамта хаража үзэбэ. 1939 онhоо КПСС-эй гэшүүн, наhанайнгаа амаралтада гараhан А. А. Таикнульевагай байра ошожо хараа. Жаран жэлэй саана баригдаhан нэгэшье удаа заhабарилагдаагүй гэрынь ехээр хуушаранхай. Дайнай ба ажалай ветеран Михаил Семенович Агдыреев мүн лэ иимэ муу гэртэ ажаhууна. Урдань тэрэ колхозой түрүүлэгшээр хүдэлhэн юм. Чильчигирэй сельсэ Соведэй түрүүлэгшэ Н. Г. Богомолова эвенкнүүдэй hуудал байдалые hайжаруулха хэрэгтэ ямаршье анхарал хандуулдаггүй хүн байшаба. Табан жэлэй саана Уралhаа ехэ мүнгэ бэдэржэ кишээ ерэhэн хүн юм.

— hууримнай ехэ бэшэ юм. 180-яад үрхэтэ айл тоологдоно. Теэд нэгэшье айлда Надежда Григорьевнагай ерэжэ, hуудал байдалаар hонирхоhон, хөөрэлдэhэн ушарые би hананагүйб. Сельсэ Соведэй түрүүлэгшэ хүн зонтоёо ходол уулзажа, hанал бодолоороо хубаалдажа байха ёhотой. Мүнөө сагнай тиимэ эрилтэ табина ха юм. Сельсэ Совет, арадай депутадууд хүн тухай бодохо, тэдэнэй ажаhуудалые hайжаруулхые оролдохо ёhотой,— гэжэ ажалай ветеран М. С. Агдыреев намтай хөөрэлдэхэдөө хэлээ hэн.

Зүб даа. М. С. Агдыреев өөрөөшье Чильчигирэй сельсэ Соведэй түрүүлэгшээр хүдэлhэн хүн. Тэрэнэй түрүүлэгшээр хүдэлхэдэ, 1200 оро нютагай эвенкнүүд үсхэбэрилдэг, мяха, hүөр, загаhаар дуталдадаггүй байгаа. Мүнөө 700-гаад оро эндэ бии хэбэртэй.

М. С. Агдыреев бүри 1984 ондо гэр байраа заhабарилха хэрэгтэнь туhаламжа хүргэхыень республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо ябаhан Берещиновтэ хандаhан байна. Тэрэ Чильчигирэй сельсэ Соведтэ хандажа, «мүнгэ зөөри оложо, гэр байраа заhабарилха хэрэгтэнь саг дары туhалагты» гэhэн бэшэг эльгээhэн байна. Тэрэ гэhээр зургаан жэл үнгэрөө. М. С. Агдыреев олон үхибүүдтэй, аша зээнэртээ тэрэл унаха болоhон гэртээ ажаhуужа байhаар. Нээрээшье, хайшаа харадаг сельсовет гээшэб?

— Бидэ жэлдээ нэгэ гэр шэнээр бариха аргатайбди,— гэжэ сельсоведэй түрүүлэгшэ Н. Г. Богомолова хэлэбэ. Тиигээд М. С. Агдыреевые — арбадахи ээлжээндэ табяа. Тухайлхада hайн байра абахын тула тэрэ арбан жэл хүлеэхэ ушартай болоно. Мүнөө М. С. Агдыреев 70 наhатай. Үшөө арбан жэл наhа наhалха гү, али үмхиржэ унаха болоhон гэр соогоо наhаяа бараха гү?

Үнгэржэ ерэхэдээ, КПСС-эй горкомой үдэрэй болохо үдэр Уоянай магазинда архи худалдажа, hууринай ажалшадай олонхинь hогтуугаар хамтын суглаанда ерэжэ, ехэ шууяа гаргаа. Сельсэ Соведэй зүбшэлөөр лэ архи худалдагдана ха юм. Чильчигирэй сельсэ Соведэй муугаар хүдэлдэг ушар эндэ харагдаадхина бшуу.

1943 онhоо партиин гэшүүн М. Э. Бадмаева энэ суглаанда хабаадалсажа, үгэ хэлэхэдээ:

— Эвенкнүүд ехэл ядаруу байдалда ороод байна. Бидэ мүнөө бултадаа хэлсэжэ, эвенкнүүдые барааниень хүдэлмэритэй, дулаан, hайн байратай болгохо ёhотойбди,— гэжэ мэдүүлбэ.

— Эвенкнүүд үнэн сэхэ, ажалша бэрхэ зон байhан юм. 30-аад онуудаар эдээниие хүсөөр шахуу колхоз, совхозуудта оруулжа, ой тайгаhаань, уhа голнуудhаань hалгаагаа. Тиимэhээ эвенкнүүд мүнөө иимэ хүшэр хүндэ байдалда ороод байна. Бидэниие хайрлаhанай, үмөөрhэнэй хэрэггүй. Бидэндэ ой тайгыемнай бусаажа үгэгты. Бидэ өөhэдөө хоолойгоо тэжээхэбди,— гэжэ 1950 онhоо партиин гэшүүн, пенсионер М. С. Агдыреев хэлэбэ.

Хуушан-Уоянай бусад ажалшад үгэ хэлэхэдээ, эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдаха хүдэлмэри hайжаруулха, эвенкнүүдые ажалтай болгохо талаар партиин горком, райсовет, райгүйсэдком болон арадай депутадууд ехэ ажал ябуулга бэелүүлхэ ёhотой гээд мэдүүлээ.

Хуушан-Уоянhаа Шэнэ-Уоян хүрэтэр автобусуудые ябуулха, хэлхээ холбооной шэнэ лини татаха, жэл бүри байрын хоёр гэр ашаглалгада тушааха. Уоян hууринай ажалшадта шубуунай дальбараануудые, поршоонхонуудые худалдаха асуудалнууд шиидхэгдэбэ. Олон шухала асуудалнууд КПСС-эй Северобайкальскын горкомой хиналта доро абтаба.

— Яhала туhатай хөөрэлдөөн болоо. Манай горкомой хүдэлмэрилэгшэд Уоян hууринай, илангаяа, эвенкнүүдэй hуудал байдалые hайнаар мэдэжэ абабэ. Бидэ зүб тобшолол хэжэ, урданай шиидхэгдээгүй асуудалнуудые усадхахые оролдохобди, 1991 оной июнь hарада горкомой удаадахи үдэрые эндэ үнгэргэхэбди. Тиигэхэдэ одоол манай хэйсэн ажалай дүнгүүд тухай хөөрэлдөөн болохо,— гэжэ КПСС-эй Северобайкальскын горкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Никулинских хамтын суглаанай түгэсхэлдэ мэдүүлбэ.

А. ШУБИН,
Чильчигирэй дунда hургуулиин багша.

ТЭМСЭЛДЭ БОДЫТ!

Арбан долоон наhатай байхадаа, Совет Армиин зэргэдэ татагдажа, Эхэ ороноо япон самурайнуудhаа хамгаалалсахяа мордоо hэм. Тиихэдэл коммунистнуудай ямар эрэлхэг зоригтой, түрэhэн, үдэhэн нютагаа аршалан хамгаалхын түлөө ами бэеэ хайрлахагүй байhые харадаг байгааб.

Коммунис партиин гэшүүн болохо гэhэн хүсэлни 1970 ондо хүсэлдөө hэн. Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай шанаржуулгын фабрикада хүдэлдэг байгааб. Хорин жэлэй туршада Коммунис партиин гэшүүн ябахадаа, Уставые наринаар сахижа ябаа гээшэб. Хоёр дахин: 1967 болон 1978 онуудта республикынгаа Хүндэлэлэй самбарта гаргагдажа, КПСС-эй Буряадай обкомой, Министрнүүдэй Соведэй грамотануудта хүртөө бэлэйб. Эдэ нэрэ хүндэнүүдээрээ, шагналнуудаараа омогорходогби.

Мүнөө үедэ хүндэтэ амаралтадаа гараад байхадаашье, Коммунис партиингаа Уставай гуримаар ябаhан зандааб. Шадал зэргээрээ Зэдын комбинадай продснабта ажалланаб. hүүлэй үедэ манай партиин нэрэ хүндые хухалхые, бууруулхые hэдэгшэдые үзэн яданаб.

КПСС-эй XXVIII съездын материалнуудтай анхаралтайгаар танилсажа, тэрэнэй абаhан Программна Мэдүүлгые, Уставые бүри мүhэн дэмжэнэб. Үнгэрhэн жэлнүүдэй хатуу, хүйтэниие бэедээ hайса шэнгээжэ, хүдэлмэришэд, таряашадай ангиин түрүү зэргэдэ жагсаhан коммунистнуудhаа жэшээ абажа, Эхэ оронойнгоо ажабайдалые эрид түргэноор hайжаруулхын түлөө хатуу шанга тэмсэлдэ бодохыень эршэ зоригтой залуу коммунистнуудаа уряалха байнаб.

П. БУРГУТОВ,
1970 онhоо КПСС-эй гэшүүн, ажалай болон дайнай ветеран.

Эд бараа—элбэгээр, шанартайгаар

ШЭНЭ ГУРИМААР

Кировэй нэрэмжэтэ түмэр зүйлнүүдэй заводой коллектив республикын нютагай промышленностиин предприятинууд сооhоо түрүүлэн арендэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилээ hэн. Түрүү энэ гуримда орохын урда тээ заводой мэргэжэлтэд ондоо предприятинуудай дүй дүршэл шудалжа, бэлэдхэлэй хүдэлмэри ябуулhан байха юм. Анхан заводто хоёр цех байдаг hаа, мүнөө нэгэдхэгдээ. Амhартын шанар hайжаруулха зорилготойгоор уран гоёор шэмэглэлгын талаар тусхай таhаг үнгэрэгшэ жэлдэ байгуулагдаа бэлэй. Заводой экономистнууд, мэргэжэлтэд арендэдэ орохоор бэлэдхэл хэхэhээ гадна хүдэлмэришэдэй дунда ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулhан байна. Тиигэжэ байгша оной февралиин 1-hээ арендэ подрядай гуримаар ажаллажа эхилээ юм.

— Арендын хэр ашаг үрэтэй байhан тушаа хэлэхэнь үшөө эртэ юм. Манай предприяти түсэбөөр хараалагдаhанhаа гарзатайгаар ажаллана. Тиимэhээ министерствэмнай энэ гарзые хариулха мүнгэ зөөри hомолно. Теэд мүнгэнэйнгөө хэмжээе доошолуулжа эхилээ юм. Тиигэжэ министерство бидэнэртэй баталhан хэлсээгээ хазагайруулна. Мүн хараалагдаагүй гаргашануудай хэгдэхэдэ, энэ хэлсээндээ хоёр тала заhабари оруулха ёhотой. Эдэ болон бусад шалтагаануудhаа болоно, үйлэдбэриие хүгжөөхэ мүнгэн зөөри үлэхэгүй байна,— гэжэ заводой ахамад инженер А. Г. Ананков hанаа зобонгёор хэлэнэ.

Нютагай мэдэлэй предприяти гэжэ тоологдодогшье hаа түмэрэй прокат, шэрэ болон бусад материалнуудые ондоо газарhаа абадаг байна. Жэшээлхэдэ, түмэр прокат Карагандагай, Липецкын металлургическа комбинадуудhаа, эмаль шэрэ ФРГ-hээ, Голландиhаа асарна. Сүлөөтэ дэлгүүрэй эрхэ байдалда орходоо эдэ предприятинууд продукциингаа сэнгые дээшэлүүлхээр хараална. Уламжалан, завод өөрынгөө гаргадаг продукциин сэн дээшэлүүлхэ жэшээтэй. Тиимэhээ энэ талаар шиидхэгдэхэ асуудалнууд захагүй олон шуу.

Жэлэй туршада розничнэ сэнгүүдээр тоолоходо, 3800 мянган түхэригэй арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэ түсэбтэй юм. Байгша оной түсэб дүүргэгдэхэ. Харин саашадаа... Саашадаа урагшатай хүдэлхын тула материалнуудаар хангадаг предприятинуудтай сэхэ харилсаа тогтооходо, амhарта элдэб янзаар, гоёор, шанартайгаар гаргаха зорилготой. Энэ талаар бага бэшэ хүдэлмэри ябуулагдана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Анхан жэлдээ оройдоол нэгэ шэнэ продукци бүтээдэг hаа, мүнөө 3—5 шэнэ амhарта гаргажа эхилэнхэй. Бүхыдөө гуша гаран янзын продукци үйлэдбэрилэгдэнэ. Амhарта уран гоёор шэмэглэхэ таhагай мэргэжэлтэд, конструкторнууд продукциин шанар hайжаруулхаар ехэ оролдолго гаргана. Байгша онhоо гаргажа эхилhэн наборые хүн зон дуратайгаар худалдан абана. Тус наборой бүридэлдэ шүлэ, бууза шанадаг, юумэ шарадаг амhартанууд, бидон гээд ороно.

Энэ набор гансал Улаан-Үдын магазинуудта худалдагдадаг юм. «Буряадай эд бараан», бусад магазинтай хэлсээ баталжа, продукцияа хэлсээтэ сэнгүүдээр худалдана. Хэды шэнэ продукци энэ магазинуудаар худалдаха, ямар болзорто асарха тухай хэлсээн соо бэшээтэй. Хэлсээгээр хараалагдаhанhаа бага продукци үгэбэл, тэдэнэр яла түлэхэ ёhотой. Харин хэлсээнhээ үлүү амhарта худалдабал, баhал муу. Юуб гэхэдэ, үлүү продукци худалдажа, абаhан ашаг олзыень Госкомцен гүрэнэй бюджедтэ оруулха байна. Иигэжэ арга боломжотой байгаашье hаа, ехэ продукци гаргахагүй болоно бшуу. Заводойхидтошье, хүн зондошье энэнь аша туhагүй байна.

Предприятиин хүдэлмэришэд эдэ бүгэдэ тухай юун гэжэ hанана хаб? 21 жэлэй туршада заводто хүдэлжэ байhан бригадир В. З. Зарубина иигэжэ хэлэнэ:

— Арендын ашаг үрэтэй байhан тухай хэблэлдэ, радио, телевиденеэр ходо хэлэгдэнэ. Бидэнэр энэ гуримаар хахад жэлшье хүдэлөөгүй байнабди. Тиимэhээ ямар нэгэн тобшолол хэхэнь бэрхэтэй. Хүдэлмэришэд түхеэрэлгэнүүдээ бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглаха, материалнуудые гамтайгаар гаргашалха, алмаха гэжэ үнэхөөр оролдодог болоо. Хуушарhан түхеэрэлгэнүүдые шэнэлээ hаа, hайн hэн. Энээгээр эрхим шанартай продукци бүтээхэ гээшэ ехэ хүндэ хэрэг. hайнаар хүдэлжэ, ашаг олзо абахадаа, иимэ арга боломжо бии болохо юм бээз.

Маанадтай хөөрэлдэhэн бусадшье хүдэлмэришэд мүн лэ иимэрхүү hанамжатай байгаа hэн. Гэбэшье шэнэ гурим үйлэдбэридөө таарулан нэбтэрүүлhэн заводой коллектив дайралдаhан дутуу дундануудые, бэрхэшээл түбэгүүдые дабажа, саашадаа hайнаар хүдэлхэ байха гэжэ тэдэнэртэй хөөрэлдөөд байхадаа ойлгохоор.

Д. АМОГОЛОНОВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бригадир В. З. Зарубина; гагнууршан М. Бузина; зураашан Т. И. Клюшова.

В. ГАРМАЕВАЙ
зурагууд.

Коммунист тухай хө...

«ҮНДЭР НЭРЭ ЗЭРГЭЭР ОМОГОРХОНО»

тал энэ зорилгые ойлгодог, намаяа хүндэлдэг нүхэдни, түрэл уурхайм коммунистнууд областной партконференциин делегадаар hунгаа юм гэжэ мэдэрдэгби. Областной XXXV партконференци дээрэ КПСС-эй XXVIII съездын делегадаар hунгагдааб,— гэжэ Василий Федорович дээрэ табигдаhан асуудалда харюусаба.

— гэжэ СССР-эй 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ, Ажалай Улаан тугта Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай Холтоhоной уурхайн хүдэлмэришэн, КПСС-эй XXVIII съездын делегат Василий Федорович Кондратюк наашаг комбинадай управлениин коммунистнуудтай уулзахадаа, мэдүүлээ бэлэй. Тэрэнэй мэдүүлгэ юрын бэшэ. Мүнөө үедэ КПСС-эй нэрэ хүндын буураад, оройгоо ажабайдалые хүтэлбэрилхэ үүргынь hулараад байhан сагта Василий Федоровичой хүдэлдэг Холтоhоной уурхайн партийна эхин организациин хэдэн арбаад коммунистнууд өөhэдынгөө дураар партиин зэргэhээ гаража ошоhон байна. Тэдэнэй диилэнхинь нэгэл удхатай мэдүүлгэ: «Партиин гэшүүнэй түлбэри түлэхэhөө арсанабди. Тиимэhээ партиин зэргэhээ гаргагты» гэhэн шалтаг баринхай.

— Иимэ hэбхи, хооhон бодолтой хүнүүд партиhаа гараг сэашаа, яахамнайб. Энэмнай тон hайн, ушар юуб гэхэдэ, имагтал, партиин Уставта үнэн сэхээр, сэбэр сэдьхэлтэйгээр хандадаг коммунистнуудhаа бүридэhэн ёhотойл Ленинскэ Коммунис парти оронoo тохеолдоhон хүндэ хүшэр байдалhаа гаргажа шадаха гэжэ батаар этигэнэб,— гээд Василий Федорович Кондратюк баяртайгаар энеэбхилбэ.—Владимир Ильич Ленинэй заабаhан, hургааhан журамые hуларуулhан коммунистнуудта ёhотойл шэнэ hургаалай хэшээлнүүд хаа-яагүй боложо байна даа. Хүшэр сагай болоходо, айн hүгэдэжэ, хэдэхэн түхэригөө гамнажа, коммунистын үндэр нэрэ зэргээ алдаhан хүнүүд ойрын сагта гаргаhан эндүүгээ ехэ шаналха байха даа.

«Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө»,— гэжэ зоной дунда хэлсэдэг сэсэн мэргэн үгэнүүд бии. Хүншье hаа, нэгэтэ доройтожо, нэгэтэ өөдэлжэ ябадаг шуу даа. Коммунистнуудайшье ажабайдал иимэрхүү байба гээшэ. Юрын хүдэлмэришэн аад, үнэн сэхэ коммунист Кондратюгай хэлэhэн үгэнүүд яаха аргагүй зүб гэжэ hанагдана.

Коммунис партиин нэрэ хүндэ арад зонойнгоо, илангаяа хүдэлмэришэн, таряашанай ангиин манлай дээрэ Ленинэй hургаалаар дахинаа мандахал байха. Коммунистыншье нэрэ зэргын наринаар хамгаалагдадаг, хүндэлэгдэдэг болохонь заатагүй гэжэ тэрэ тоолоно.

Коммунистын нэрэ зүүгээд лэ өөрынгөө баяжаха, үндэр тушаал эзэлхэ арга хурга бэдэрдэг этэгээдүүдые партиин зэргэhээ hэегүй намнаха эрилтэ коммунист Кондратюк табина.

Эдэ үдэрнүүдтэ Василий Федорович Кондратюк областной партконференци дээрэ КПСС-эй XXVIII съездын делегадаар hунгагдаhан хадаа, партиингаа ехэ хуралдаан тухай хөөрэлдөө хэнэ. Энээнэй урда тээ РСФСР-эй Коммунис парти эмхидхэлсэбэ. Түүхын алтан жасада орохо партиин эдэ хуралдаануудта хабаадалсаха хуби заяан Василий Федоровичто хаанаhаа буужа ерэбэ гээшэб?

— Би уг гарбалай талаар украин яhатан, үзэл сурталаараа коммунист-интернационалист хүн гээшэб. Буряад оронд ажаhуудаг болоhоор 24 жэл болооб. Тэдэнэй 20 жэлынь Закаменскда үнгэрөө. Холтоhоной уурхайда хүдэлhөөр 14 жэл болооб. Түрүүшын 7 жэлэй туршада бригадые хүтэлбэрилөө, хожомынь юрын хүдэлмэришэнөөр ажаллаа гээшэб. Нэгэл хүдэлмэришэнэй ажалдаа hаланаар хандажа, гэмэлтэhэнэй түлөө бригадирай тушаалhаа буулгагдаhан байгааб. Зүгөөр энэ хэhээлтэдэ ямаршье гомдол намда байхагүй. Коммунист хүн хадаа ямаршье ажалда түрүү зэргэдэ ябаха эрилтэ өөртөө шангаар табидагби. Бусад нүхэдhөө дээгүүр ябахые, үлэмжэ ехэ мүнгэ олохые, баяжахые хүсэдэггүйб. Имагтал энэ зорилгые ойлгодог...

Съездын делегадаар hунгагдаха аяар долоон кандидадуудай дунда гансал хүдэлмэришэн Кондратюгай нэрэ сбог оруулагдаhан байгаа. Бэшэниинь республика соогоо мэдээжэ болоhон хүтэлбэрилэгшэд, эрдэмтэд, суутай хүнүүд байhан юм. Тэдээнтэй тэмсэжэ, олоной дуу абахын тула Василий Федоровичто партконференциин хэдэн зуун делегадуудай урда өөрыгөө эгээл эрхим талаhаа харуулха, съездын делегат боложо шадаха ухаан бодолоо, хараа шугамаа элирхэйлхэ хэрэгтэй болобо. Юрын хүдэлмэришэншье hаа, Василий Федорович энэ ехэ эрилтые бэелүүлжэ шадаха хүн байба гээшэ.

Украинадаа гушаад жэлэй саада тээ ан бун ажаhуужа байhан Кондратюгтанай бүлэ гэнтэ hандаржа, хүшэр байдалда орошобо. Яhала дээгүүр тушаалда хүдэлжэ байhан эсэгэнь гурбан үхибүүтэй бүлэеэ орхёод, ондоо залуу басагантай гэрлэшэhэн байгаа. Эдирхэн хүбүүтэеэ үлэhэн эжынь уруу дуруу боложо, уй хайдо дарагдашаба. Талаанай дайралдахада, аяар холын Буряадай Закаменск хотодо ажаhууhан П. А. Коцюба гэжэ нагасань туhаламжын гар hарбайжа, тэрэниие үхибүүдээ абаад, нүүжэ ерэхыень дурадхаhан байгаа. Тиигээд лэ гоё hайхан байгаалитай, үндэр хада уулануудтай Захаамин да Василий хоёрдохи нютагтай болоо hэн.

Уданшьегүй Совет Армиин албанда татагдажа, hөөргөө Украинадаа ошожо, алба хэхэ хубитай байгаа. Томоотой, сэбэр hайхан шарайтай, hүбэлгэн ухаатай байhан Василиие батальоной солдадууд комсомолойнгоо эхин организациин секретаряар hунгаба. hүүлээрнь полкын комсомолой организациин секретаряар дэбжүүлэгдэ бэлэй. Армиин журамай hуларhан, «дедовщина» гээшын дэлгэрhэн эрхэ байдалда залуу солдадуудые комсомолой Уставай эрилтээр хүтэлбэрилхэ гээшэ хүнгэн бэшэ байгаа. Солдат бүхэнтэй, илангаяа шэнэ ерэhэн хүбүүдтэй энэрхы сэдьхэлээр хөөрэлдэхэ, тэдэндэ хэрэгтэй болоо hаань, hургаал, заабари болон али болохо туhаламжа үзүүлхэ, улаан зүрхэндэнь хүрэтэр зүргэ олохо эрилтэ Василий өөртөө табидаг, тэрэнээ бэелүүлжэ шададаг hэн. Багадаа эсэгын анхаралhаа таhалдажа, үншэрэлгын халуун-хүйтэн шулуу hайса долёожо, эжын гунигые, нагасын hарбайhан үмөөрэлгые яhала үзэhэн, сэдьхэл ухаандаа шэнгээhэн хадаа ядаралда ороhон хүбүүдэй түшэглэл болодог байба. Солдадуудай комсомолой организациин шиидхэбэринүүдые заатагүй дүүргэхын тула ямаршье дээдын органдо, ямаршье командирай, генералайшье урда шанда эрилтэ табижа шададаг hэн.

Нэгэтэ округ командалагша генерал-полковник частьдань хүрэжэ ерээд, полкын комсомолой секретарь Василий Кондратюгые дуудуулба. Удаан саг соо хөөрэлдэhэнэй hүүлээр генерал-полковник Василиин мүр дээрэнь гараа табижа: «Бэрхэ комсорг байнаш, табиhан олон эрилтэнүүдшни тон зүб. Тэдэниие дүүргэхын түлөө оролдохоб»,—гэжэ найдуулhан юм. Уданшьегүй ганса Василиин полкын бэшэ, бүхы округой комсомолой ажабайдалда hайн хубилалтанууд хэгдэжэ, «дедовщина» үгы хэгдээ тооной hэн. Ленинскэ комнатонууд шэнээр түхеэрэгдэжэ, полит-хүдэлмэрилэгшэд комсомолдо ехэ анхарал табидаг болоо hэн. Секретарьнуудайшье нэрэ хүндэ дээшэлүүлбэ, ВЛКСМ-эй зэргэдэ орохо дуратайшуулшье олошорбо. Василий армиин албанда ябахадаал комсомолой ажабайдалтай hайса танилсажа, коммунист болохо эрмэлзэлтэй болоо hэн.

Албаяа дүүргэжэ, Захаамин нютагаа бусажа, эндэхи хадын хүдэлмэриин техникумдэ hурахаяа ороод, тэрэнээ эрхимээр дүүргэhэн юм. Хадын...

ШЭНЭ ГАЗЕТЭ

Долоон хоног соогоо нэгэ удаа гаража байха «Развитие» гэжэ газетэ уншагшадтаа хүрэбэ. СССР-эй Госстрой, хэдэн профсоюзууд, барилгын индустриин ВНТО, СССР-эй Архитекторнуудай нэгэдэл тус газетые бии болгоhон байна. Газетын гол гаршаг доро бэшэгдэhэн «Барилгын комплекс. Экономика. Общество» гэhэн үгэнүүд тус hониной хүдэлмэриин гол шэглэлнүүдые тодорхойлон харуулна, КПСС-эй ЦК-гай урдань гаргадаг байhан «Строительная газетын» болон «Социалистическэ индустриин» гол тематикын ехэнхи хубиие шэнэ hонин харуулха юм.

Газетын авторнуудай дунда экономистнууд болон политологууд, барилгашад, архитекторнууд, коммерсантнууд, ... цистнүүд ороно. «Социальна ... намжалга», «Мүнгэ hомололгы...», «Иимэ теоринууд бии», «Өөhэд... рилгэ», «Экологи болон эконо... ухаан бодол болон политика ... хилэ дээрэ» гэhэн ниитэ гаршаг... уншагшадта дурадхагдаха байна.

Газетые захилга 1991 ондо ... байгша ондо гансал худалдаа... юм.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совэдтэ

...РХЭТЭДЭЙ АША ТУhАДА

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет экономическа шэнэ эрхэ байдалда ...рэнэй нотариальна конторонуудай хуулиин талаар түлбэритэй хангалга хэхэ ...дэлмэри тухай асуудал хаража үзэбэ.

...й АССР-тэ мүнөө гүрэнэй нотари...нторо хүдэлдэг. Тэдэ конторонууд...ar 30 нотариус 56 мянга гаран он... документнүүдые буулгабарилжа, 473 мянган түхэриг гүрэнэй тата...үлhэн байна. Нотариальна конто... хүдэлмэри эрхэтэдэй эрхэ болон ...а туhые хамгаалха хэрэгтэ зорюу...ээшэ.

...хамта нотариальна конторонуудай эрхэтэдтэ юридическэ туhаламжа ...үүлиин талаар хангалга үргэдхэхэ ...ци, документнүүдые суглуулха гэхэ ...ар хүдэлмэриеэ hайнаар ябуулна...хи нотариальна конторонууд хуушар...байрануудтай.

...хангалга саашадань улам hайжа...ули ойлгуулха талаар туhаламжа ...зорилготойгоор Буряадай АССР-эй ...дэй Совет 1990 оной июлиин 1-hээ ...бэритэй хангалга үзүүлхэ тухай ...талан абаба. Тус тогтоол соонь но... конторонуудай хүдэлмэри тухай ...галха, Буряадай АССР-эй Сэнгүүдэй ...рэнэй комитедтэ түлбэриин тарифуу...ха дурадхал оруулха, Улаан-Үдын ...банкын Советскэ отделенидэ түлбэ...й счет нээхэ гээд хэлэгдэнэ.

...болой ёhoop, баталагдан абтаhан ...гүрэнэй нотариальна конторонуу...мэри тухай дүрим тодорхойлон, за...нуудыень тайлбарилха хэрэгтэй гэ...дана.

...й Министрнүүдэй Совэдэй «Зондо ...й хангалга үзүүлэлгые үндэhөөрнь ...шэнэдхэхэ тухай» тогтоолтой зохил...гүрэнэй нотариальна конторонууд ...ые ойлгуулха талаар түлбэритэй ...мхидхэжэ, зоной эрилтэнүүдые дүү...нгаха, конторонуудай хүдэлмэри...эдэбхи үүсхэл, материальна талаа...шуулгатай байха эрмэлзэлые дэмжэ...о урдаа табина. СССР-эй Юстициин ...тын баталhан тарифай ёhoop, эр...предприятинууд болон организаци...мэлтэ түлбэритэй хангалга үзүүлжэ, ...олзо оруулhанай ашаар конторо...ал ябуулгые улам нарижуулха арга ...олдохо юм.

...й АССР-эй Министрнүүдэй Совет ...Министрнүүдэй Совэдэй тогтоолой ...шэнэ зүйлэй хангалгын түлөө түл...риф хоёр жэлэй болзороор тогтоо-

Мүнгэн hангай жаса тухай. СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоолой 20-дохи пункттай зохилдуулан, зонине хангаhанай түлөө оруулагдаhан мүнгэн нотариальна конторонуудай үйлэдбэриин ба социальна хэрэглэмжэнүүдые хангаха, хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай түлөө нэмэлтэ түлбэри үгэхэ хэрэгтэ хэрэглэгдэхэ ёhотой. Тэрэ мүнгэн зөөриие хубаарилха, хэрэглэхэ асуудал республикын нотариусуудай совет республикын Юстициин министерствэтэй хамта шиидхэдэг байха. Нютагай бюджедтэ, мүн РСФСР-эй Юстициин министерствын жасада 10 процент мүнгэ оруулhанай удаа тэрэнь хубаарилагдаха ёhотой юм.

Үйлэдбэриие хүгжөөлгын жасада олзо оршын 15 процент мүнгэн гаргашалагдахаар хараалагдана. Тиигэжэ соёл-гэгээрэлэй хүдэлмэри hэргээхэ, амаралтын байшангуудта путёвконуудые абаха, сад-яслинуудта, лагерьнуудта болон бусад хэрэгтэ өөрын мүнгэ гаргашалха арга олгодог байна.

Салин хүлhэндэ бүхы олзо оршын 45 процентиь гаргашалагдаха юм. Нотариальна конторын хүдэлмэрилэгшэ бүхэн өөрынгөө оруулhан хубитын зэргээр нэмэлтэ салин хүлhэ абаха ёhотой болоно.

СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоолой ёhoop, нотариальна конторонууд зондо түлбэритэй хангалга үзүүлхэдээ, гол хүдэлмэриин сагhаа гадуур хангалгада нотариальна аргануудай хүдэлмэрилэгшэдые хабаадуулха зуураа, хэрэгтэй болоо hаань, пенсионернүүдые, гэрэй эзэн эхэнэрнүүдые хэлсээнэй ёhoop энэ хэрэгтэ хабаадуулха, тэдээндэ мүнгэ түлэхэ эрхэтэй.

Жэлэй дүнгүүдээр олзо оршын 5 процентиь материальна урмашуулгада гаргашалагдаха ёhотой.

Гүрэнэй нотариальна конторонуудай ажал ябуулга республикын өөрөө өөрыгөө хүтэлбэрилгын ёhо гуримда ороhон шэнэ эрхэ байдалда тааралдуулагдаха ёhотой. Тиимэhээ нотариальна хангалгын бүхы шухала асуудалнууд ажалша коллективүүдэй хабаадалгатайгаар шиидхэгдэхэ юм.

Буряадай АССР-эй нотариусуудай хамтын суглаанууд ажалша коллективүүдэй эрхэ түлөөлэлгые бэелүүлдэг орган болоно. Хамтын суглаануудай хоорондохи үе саг соо нотариусуудай совет ажал ябуулгаяа хүтэлбэрилэн эрхилдэг байна.

Нотариальна конторонууд hapa бүри республикын Юстициин министерствын бухгалтеридэ финансын тоосоо хэжэ байха уялгатай.

АГЛАГ ҮНДЭР НЮТАГНАЙ

1990 оной майн 20-доор Ахын аймагай тогтоhоор түхэрeэн 50 жэл болобо. Табин жэлэй саада тээ Ахын хошуунииe Түнхэнэй аймагhаа hалгаажа, аминдань аймаг болгон тогтооходо, минии эсэгэ Даша Сыденович Тулуев аймагай гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшын орлогшоор, мүнгэн hангай таhагые даагшаар томилогдоhон юм.

Тэрэ үедэ аймагай түб болгогдоhон Орлиг тосхон хүрэтэр хазаар морёор 4—5 хоножо, Монhоо хүрэдэг hэн. Манай бүлэ 8 hаратай хүбүүгээ морин дээрээ тэбэрижэ, бэшэ үхибүүдээ (хамтадаа 5 хүүгэд) hундалдуулжа, эгсэ үндэр Нүхэн-дабаа дабажа, Ахын аймаг зөөжэ ерэhэн түүхэтэй.

Би Ахада түрэhэн, бага наhандаа эхэ эсэгэhээ гээгдэжэ, энэл дайдадаа нютагжаhан хүм. hургуулида hуража байхадаа, зунайнгаа амаралтада геологүүдаар Ахынгаа гол горхо, хада уула шэнжэлэлсэдэг hэм. Түрэhэн нютагайнгаа хуушанай байдалаар, түүхэ домогоор hонирхожо, дуратайгаар шудалаа бэлэйб.

Ахын аймаг Зүүн-Саяанай эгээл үндэр Мүнхэ hарьдагай саада тээ, Аха мүрэнэй эхиндэ оршодог хадалиг үндэр дайда мүн. Зүүн Сибириие шэнжэлэгшэ профессор С. В. Обручев Ахын дайдые «бишыхан Түбэд» гэжэ сасуулжа бэшэhэн юм. hая болотор Ахада машинын харгы үгы байhан аад, бүхы ашаагаа үбэлдөө мүльhэн харгыгаар зөөдэг hэн.

Тиихэдэ Ахын түүхэ тобшо hайнаар шэнжэлэгдээгүй байhаар. Зарим географууд Ахада шулуун зэбсэгтэ үеын хүнүүдэй отог байра бии юм гэжэ бэшэдэг. Ленинградай Этнографическа институдай эрдэмтэн Л. Р. Павлинская Ахада хуннуудай хадагалhан дараас олоhон юм.

1700-аад онуудай эхеэр Тоболой генерал-губернаторай захиралтаар Егор Пестерев гэжэ хасаг хүн Баруун Саянhаа эхилээд, Ахын адаг хүрэтэр шэнжэлгэ хэжэ, ажаhуудаг зоной байдалаар hонирхоhон тухайгаа мэдээсэл соогоо hонирхолтой ажаглалтануудые хэhэн байха юм. Тэрэ үедэ hоёд угсаатан Ахын хүбшэ тайгаар ажаhуудаг, оро үсхэбэрилжэ, агнуури хэжэ, амин хоолоо залгажа байhан түүхэтэй.

«Эдэ зон талха таряа мэдэхэгүй, ангай мяхаар хооллодог, эхэнэрнүүдынь эрхим бэрхэ ангуушад»,—гэжэ Е. Пестерев бэшэнэ. Тэрэл сагаар Ахада түрүүшын буряадууд бии болоhон түүхэтэй. Буряадуудынь гол горходой эрьеэр адуу малаа үсхэбэрилжэ, hоёдуудынь агнууриингаа тала хаража, хада уулаар, хүбшэ тайгаар тараhан юм гэлсэдэг. Тиигэбэшье эдэ хоёр арад бэе бэетэеэ ехэ дүтэ хани барисаатай байгаа. Тоогоор үсөөн hоёдууд буряадуудтай ниилэжэ, айл, аха, дүү боложо, байн байhаар түрэл хэлэ, заншалаа мартажа, буряад уhатан болошоо гэхэ. Мэдээжэ географ П. А. Кропоткин тайжын 1846 ондо Ахаар ябахада, hоёд хэлээ мэдэдэг ганса нэгэн үбгэд лэ байhан ха. Кропоткин өөрынгөө «Поездка в Окинский караул» гэhэн ном соогоо бэшэhэн байдаг.

Агууехэ Октябриин хубисхалай болоодүй үедэ ахаархин хүндэ хүшэр hуудалтай байгаа. Хатуу шэрүүн байгаалиин уларилтай тэмсэжэ, адуу малаа үдхэжэ, ан гүрөөл агнажа hуугаа.

Заримдаа эдеэ хоолоор дуталдахадаа, үри хүүгэдээ нэгэ тулам таряагаар гү, али гурилаар худалдажа, бэшэ үри хүүгэдээ тэжээхэ аргатай болодог байгаа. Ахада талха таряанай, мүн бусад газарай эдеэнэй ургадаггүй дээрэhээнь тэндэхид үбэлдөө шаргаар Алайр, Боохон гү, али Монгол орожо, хэрмэ, булганай арhаар таряа, талха, сай, дабhа худалдажа асардаг байгаа.

50 жэлэй ойн баярые тэмдэглэхэ гэжэ район дотор яhала түхеэрэлгэ болоно. Нэн түрүүн архивууд соогуур хуушанай документнүүд бэдэрэгдээ. Тэрэ үеын тоо, баримтануудые мүнөөнэй байдалтай сасуулхада, районой хүгжэлтые эли тодоор гэршэлнэ.

Октябриин хубисхалай урда тээ Ахада ород hүмэ, нэгэ дасан байhан юм. 1926 ондо 2 эхин hургуулида 20 үхибүүд hурадаг байгаа. 1932 ондо аймаг соо нэгэ амбулатори, фельдшерэй нэгэ байра байhан юм. Тэндэнь нэгэ фельдшер, 2 акушер ажаллажа байгаа. Зон ехээр үбшэлдэг, наhа барадаг hааб даа. 1932 оной Хошуунай гүйсэдкомой тоосоон соо иигэжэ бэшэгдэнэ.

1938 онhоо аймаг дотор телефон, радио бии болоо. 1938 оной январиин 1-нэй байдалаар район соо телефоной 12 аппарат бии болоо. Дүрбэн колхоз хэлхеэ холбоо татуулаа. Аймаг соо 48 радио хүдэлжэ эхилээ.

Мүнөөнэй байдалаар Ахада 3 дунда, 1 найман жэлэй, 3 эхин hургуули тоологдоно, 1000 гаран hурагшадтай hургуулида 100-гаад багшанар болон хүмүүжүүлэгшэд хүдэлнэ. Тиихэдэ hургуули бүхэндэнь хүүгэдэй интернат, 8 сад-ясли бии.

Тиихэдэ районой түбэй больницада, фельдшерско-акушерскэ 9 пунктда 10 гаран врач, тусхай дунда hургуулитай 60 мэргэжэлтэд ажаллана. Саянай хадануудые, мушхуу гол горходые гаталан, 1975 онhоо зайн галай бахананууд жэрылдэжэ эхилээ бэлэй. Зайн гал бии боложо, ажалшадаймнай байра байдал hэргэжэ, hаруул hайхан саг ерээ hэн. Бүхы колхозой түбүүд дээрэ, Орлик тосхондо автоматическа телефонно станцинууд тодхогдожо, 700 гаран айлнууд телефонтой болоо. Тиихэдэ бүхы тосхонуудта олонхи малшадай байрануудта «сэнхир галнууд» носоо hэн. Аймагай 3 тосхондо ажаhуугшад хоёр программа харана.

Район соо соёлой 6 байшан, 7 библиотекэ бии. Тэдэнэр хамтадаа 94 мянган боти номтой юм.

Хүдөө ажахыда болоhон хубилалтануудые харуулhан тоо, баримта харахада, түүхын орёо алхамуудые гэршэлнэ. 1926 ондо Ахын хошуунда 1728 хүн ажаhуугаа. Тэдэнэр 23553 толгой эбэртэ бодо малтай, 4722 адуутай, 5230 хонитой, 622 ямаатай, 72 оротой байhан байна. Эгээ баян айл 400-гаад малтай, дунда зэргын айл—50, үгытэй айл 5 малтай байhан байна.

1929—30 онуудаар Ахада хамтын ажахынууд бии боложо захалаа. Хамтын ажахыда hайн дураараа ороо бэшэ, харин Сталинай хатуу захиралтаар хашуулжа, занулжа ороо бэлэй. Хамтын ажахыда малаа үгэхэеэ хайрлажа, олонхи айлнууд малаа хороогоо ёhотой. Юуб гэхэдэ, 1932 оной оршон бэйдалаар Ахын хошуунда 10 колхоз эмхидхэгдэжэ, ахынхидай 87 процентнь эдэ ажахынуудта ороhон байна. Тэрэ үедэ Ахын хошуунда 7033 эбэртэ бодо мал, 2271 толгой адуун, 3874 хонин, 922 ямаан, 175 оронууд тоологдодог байгаа гэжэ архивай хуудаhан гэршэлнэ.

Манай элинсэг хулинсагуудай хадалиг Ахын шэмэрүүн эрхэ байдалда тааража, тэсэжэ hууhаниинь гайхалтай. Тиихэдэ үдхэжэ байhан малнуудынь—hарлаг, хайнагууд, нютагай үүлтэрэй эбэртэ бодо мал, хонин, ямаад, адуун hүрэг, оронууд хадалиг газарай шэмэрүүн байдалда тааpаhан, эдеэ хоол ехээр хэрэглэдэггүй, бүхэли жэлдээ хадын эгсэ үбэр майлын бэлшээринүүдээр ябажа, ондо орохо шадалтай hэн. Олон үе сагта үдхэжэ байhан эмэ малнуудаа үри хүүгэдтээ дамжуулан үгэhэн юм. Теэд бидэнэрэй эдэ малыень үдхэжэ шадаагүймнай гомдолтой. 50-яад онуудаар оронууд ба ямаанууд үгы болгогдоо бэлэй.

70-аад, 80-яад онуудаар нютагай үүлтэрэй мал бага шэгнүүртэй гэжэ гологдоод, тоо толгойнь хороогдоо hэн. Тиихэдэ аяар Ростовско областьhоо хальмаг үүлтэрэй эбэртэ бодо мал асарагдаа, мүн казах сагаан толгойто, симментал үүлтэрэй мал, нарин ноохотой хонид, хатарша, хүндэ шэгнүүртэй азарганууд асарагдажа захалаа hэн. Энэ малай үүлтэр hайншье hаа, нютагай шэмэрүүн байдалда таарахагүй, нютагай үүлтэрэй малда орходоо, 2—3 дахин ехэ тэжээл хэрэглэхэ байшоо. Мүн тиихэдэ холын хадалиг газарай бэлшээринүүд хэрэглэгдэхэеэ болишоо hэн. Юуб гэхэдэ, hарлаг малнуудаа «Улаан-Аха», Ленинэй нэрэмжэтэ колхозууд үгы болгожорхиhон юм. Нютагай үүлтэрэй мал хороолго алдуутай хэрэг болоо гэжэ 1979—1980 оной үбэлжэлгэ эли тодоор харуулаа hэн. Тэрэ хатуу үбэлжэлгэдэ районой мал олоор гарзалаа. hарлаг, хайнаг малнуудай гарзань бага байгаа hэн. Тэрэ гэhэнhээ хойшо hарлаг малда анхарал хандуулагдадаг болоо, бүхы колхозуудта үсхэбэрилхэ түсэб табигдаа.

hүүлэй жэлнүүдтэ Ахада нилээд хубилалтанууд болоо. Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо Саяан гэжэ шэнэ тосхон баригдаа. Ахада ерэhэн айлшад энэ тосхониие үнэхөөрөө шэнэ үе сагай түхэлтэй тосхон гэжэ тэмдэглэдэг. Эндэмнай колхознигуудай шэнэ hаруул байрануудhаа гадна соёлой байшан, хүүгэдэй сад-ясли, интернат hургуули, спортын байшан, худалдаа наймаанай түб бии юм. Энэ барилгые хуушанай түрүүлэгшэ В. П. Арданов эхилжэ, залуу түрүүлэгшэ О. А. Иванов үргэлжэлүүлhэн юм.

Мүн бэшэшье ажахынуудаар иимэрхүү ажал хэгдэнэ. Нэн түрүүн «50 лет Октября» колхозые дурдамаар. Энэ колхозой хуушанай бэрхэ түрүүлэгшэ А. П. Налханов 70-аад онуудай эхеэр барилгада горитой анхарал табижа, бүхы малшадта шэнэ гэрнүүдые барюулhан юм. Тиигэжэ колхозой түб Сорог тосхон хүгжөө. Эндэ соёлой байшан, сад-ясли, hургуули, больница гэхэ мэтын барилганууд бодоо.

Аюша Пунсыкович тэрэ үедэ гүрэнhөө мүнгэ зөөри абажа үритэхэгүй гэжэ оролдон, барилгаяа хямдаар, проектно-сметнэ документацигүйгөөр барюулаа. Тэрээнhээ болоход, зарим барилгын шанар муу байшоо.

Ахын гурбан колхоз хамтаржа, «50 лет Октября» колхоз 1960 ондо бии болоо hэн. Тэрэ үедэ орон доторнай ажахынуудые томодхохо хүдэлөөн эхилhэн байгаа. Томодхоhон ажахы нэгэ талаар hайн hэн. Юундэб гэхэдэ, багахан колхозууд мүнгэ зөөриеэ нэгэдүүлжэ, барилга эмхидхэхэ, оньhон техникэ абаха шадалтай болоо. Нүгөө талаарнь Хүүргэ, Бүгсөөн гэжэ урданда колхозой түб байhан бага тосхонууд мартагдажа орхигдоо. Эдэ бүгэдые хараадаа абажа, «50 лет Октября» колхоз 1989 ондо гурбан колхоз боложо hөөргөө хубаараа hэн.

Барилга тухай тогтоходоо, Ахын РСУ тухай тобшо тэдыгээр хэлэхэ хэрэгтэй. Арбан хоёрдохи табан жэлэй эхиндэ энэ коллектив жэлдээ 400 мянган түхэриг ашагладаг байгаа. Нёдондо жэлhээ тэдэнэр арендна подрядта ороод, нэгэ миллион 140 мянган түхэригэй барилга хэдэг болобо. Энэ эмхи зургаанай түбхинэжэ, иимэ хүсэ шадалтай болоhондо тэрэнэй начальник А. Н. Цыремпилунай хубита ехэ юм.

Аха нютаг үзэсхэлэн гоё, баян дэлгэр, хүбшэ тайгаар бүрхөөгдэhэн, хабсагай үндэрнүүдээр шобхотоhон, арюун, сэбэр, шааяатай хүеэтэй гол горходоороо самаряатаhан дайда мүн. Манай дайда ан гүрөөлөөр баян, үнэтэй, сэнтэй ургамалнуудшье эндэ бии. Эдэ бүгэдэ бүхы совет ороноймнай аяншалагшадай анхарал татана. Зундаа хэдэн мянган аяншалагшад манай Ахын байгаалида сэнгэхэеэ ерэнэ. Эдэнэй олонхинь аршаан булагуудыемнай бузарлуулжа, эмтэй домтой ургамалнуудые суглуулжа, байгаалида нилээдгүй ехэ хохидол үзүүлнэ.

Харгы замай бии болоходо, Зүүн Саяанай ашагта малтамалнуудые эдлэхэ тухай асуудал табигдана. Тэрэ тоодо фосфоридуудай уурхай малтаха гэhэн мэдүүлгэ ороно. Хэзээшье мэдэhээр, энэ ябадал манай байгаалида арсэшагүй ехэ хохидол үзүүлхэ байна. Гол горход булангиртажа, ой модод хатажа болохо. Энэ фосфоридуудай хэбтэшэ Монголой уурхайтай холбоотой. Монголшууд байгаалияа гамнажа, Хүбсэгэл нуураа бузарлуулхагүйн тула фосфоридуудаа ашаглалгада оруулхагүйбди гэжэ мэдүүлээ hэн. Манайшье гүрэн тиимэ тогтоол абаха ёhотой гэжэ hанагдана.

Районой тогтоhоор 50 жэлэй ойдо ехэхэн бэлэдхэл хэгдээ юм ааб даа. Ахынхид мүнгэ зөөриеэ суглуулжа, музей барюулаа. Тиихэдэ аймагайнгаа хүгжэлтэдэ хубитаяа оруулhан эдэбхитэдэй нэрэ солые дурдаха ёhотойбди. Нэн түрүүн нютагай баяшуулда алуулhан түрүүшын коммунарнуудай нэгэн Шарапов Сэрэнэй соло дурдая, Нестор Каландаришвилиин отрядта газаршан боложо, туhа хүргэhэн Түдэб Нуртаев нютагайнгаа түүхэдэ орохо ёhотой. Каландаришвили энэ хүндэ Ленинэй дүрэ бэлэглэhэн юм.

Совет хуули тогтоолгодо эдэбхитэйгээр хабаадаhан БурЦИК-эй гэшүүн ябаhан hоёд угсаатан Жалсарай Замбалов, Аха, Түнхэнhөө дэбжүүлэгдэhэн Буряадай АССР-эй Верховно Совэдэй түрүүшын зарлалай депутат, Буряад орон дотороо суурхаhан «Хүндэлэлэй Тэмдэг» ордентo Шарлай Аюшеев гэгшэдые бидэ дулааханаар дурсанабди.

Түрүүшын комсомолец, бүхы наhаараа партийна эдэбхитэй хүтэлбэрилэгшэ ябаhан Дари Цыбиковээ дурдаха шухала.

Зүүн Саяанай мэдээжэ шэнжэлэгшэ профессор С. В. Обручев манай нютагай» суута ангуушан Дымбрен Мунконовые «Саяанай Дерсу» гэжэ номууд соогоо нэрлээ hэн. Дымбрен Арданович олон жэл соо С. В. Обручевой газаршан ябаhан юм. Тэрэ нютагайнгаа түүхэдэ орохо ёhooроо оронхой.

70 гаран ахаархин hайн дураараа Эхэ ороноо хамгаалгын дайнда мордоо hэн. Тэдэнэй олонхинь партиин, Совет засагай эдэбхитэд. Нэрлээд хэлэбэл, партиин Түнхэнэй райкомой секретарь Л.-Д. М. Марзаев, Хошуунай сомоной хүтэлбэрилэгшэд С. Соётоев, Н. Зимин, Б. Марзаев, Р. Бамбагаев, У.-Д. Аюшеев, Н. Гушеев гэгшэд болоно.

200-гаад ахынхид Эхэ оронойнгоо эрхэ сүлөөгэй түлөө ами наhаа үгөө. Нютагайнгаа хүбүүдэй нэрэ солыень мүнхэлhэн хүшөөнүүд Ахын тосхон бүхэндэ байха. Ангууша мэргэн солотой ахынхид дайнай газарта яhала баатаршалга харуулhан юм. Тагнуулшан Содном Хуригановай баатаршалга тухай «Бурят-Монгольская правда» газетэдэ 1942 ондо бэшэгдээ hэн. Гурбан орденто ахалагша лейтенант Нанзад Гущеев Венгридэ алуулаа, лейтенант Зэгбэ Дамшаев Смоленск шадар алдалаа гэжэ нютагай журналист Вл. Галсанов ниитэлhэн гэшэ. Мүн Эсэгэ Ороноо хамгаалгын дайнай орденуудтай аха дүү Доржо, Соном Дугаровууд, Алдар Солын орденоор шагнагдаhан Монгол Пронтеев, Доржо Данцаранов, Намжима Базаров, Нима Мункичов гэгшэдые дурдангүй аргагүй.

Ахаархин үсөөншье hаа, сууда гараhан хүнүүдээр олон юм. Нэн түрүүн ажалша, малша хүнүүдээ дурдая. Эдэмчэй хэд бэ гэхэдэ, Ленинэй ордендо хүртэhэн адуушад Ж. А. Иванов, Д. С. Мунконов, hаалишан Р. Сынгеев болоно. Ажалай Улаан Тугай ордендо хүртэhэн адуушад Ж. Ж. Бартаев, С. Семёнов, фермые даагша Г. М. Базаров, хонишод И. С-Ж. Осохоев гэгшэд. Мүнөөнэй малшадые дурдаа hаа, Ажалай Улаан Тугай, Арадуудай Хани барисаанай орденуудтай «Найрамдал» колхозой малшан М. О. Арзухаев, **(түрүүшын зураг дээрэ — hамгантаяа)**. Ажалай Алдар Солын III, II шатын орденуудтай «Улаан Аха» колхозой хонишон И. Б. Соётова **(хоёрдохи зураг)** болоно. Эдэ суута малшадай бүлэ арендна подрядта ороод хүдэлжэ байна.

Аха нютагhаа эрдэмтэд профессор С. Г. Дугаров, эрдэмэй кандидадууд мэдээжэ поэт Б. С. Дугаров, С. Б Дугаров, Ш-Н. Дабаев, С. А. Нахланова, З. И. Саханов гэгшэд гаранхай.

РСФСР-эй габьяата артистка Л. Л. Дугарова, Буряадай АССР-эй арадай артистка Н. Г. Токуренова манай нютагта түрэhэн юм. Ахынхид нютагайнгаа басагадай оюун бэлигээр омогорходог.

50 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байхадаа, ахаархин нютагайнгаа ерээдүй тухай, саашанхи хүгжэлтын зам тухай бодомжолжо үзэнэ. Нэн түрүүн нютагайнгаа үзэсхэлэнтэ hайхан байгаали ямар аргаар аршалха тухайгаа бодомжолжо үзэхэдэ, Ахада национальна парк тогтоожо, Ахын байгаали аршалха нэгэ арга бии. Энээн тухай райсоведэй сесси тогтоол баталан абажа, республикын Министрнүүдэй Совэдтэ мэдүүлгэ оруулаа юм. Энэ асуудалай шиидхэгдэхэ hаа, манай Буряад оронoй бузарлагдажа үрдеэгүйдэ байгаалиин нэгэ hайхан булан республикымнай дээдын шэмэг болон үлэхэ hэн гэжэ найдаха дуран хүрэнэ.

Мүн тиихэдэ Аха гээшэмнай олон янзын эмтэй домтой, аршаан булагуудаар баян нютаг юм. Эдээниие зүб мүрөөр ашаглажа, буряад зоной хэшэг болгохо нэгэ hайхан зорилго бии.

К. ТУЛУЕВ,
журналист.

ЖАСЫН ГУЙЛТААР

Байгалай жасын Буряадай отделениин хүтэлбэрилэгшэдэй захил гуйлтаар эмхидхэлэй-ажал ябуулгын нааданууд үнгэргэгдэжэ эхилбэ. Шэнжэлэлгэ хэдэг Москвадахи кружогуудай ба область, республиканууд хоорондын шэнжэлэгшэдэй нэгэдэлнүүдэй түсгаар бэлдэhэн дурадхалнуудые зүбшэн хэлсэлгэтэйгээр тус нааданууд үнгэргэгдэнэ. Наадануудай хүтэлбэрилэгшэдөөр И. В. Лисовой, нэгэдэлнүүдэй шэнжэлэгшэд Ю. М. Березкин, Н. Я. Труфанова, Л. Ц. Шарыгина болон бусад, хамтадаа 14 мэргэжэлтэд хабаадана.

Манай республикада байгша оной мартын 26-hаа 31 болотор үнгэргэгдэhэн энэ наадан Селенгинск посёлогто зарлагдаа hэн.

Эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшээр Верховно Совэдэй түрүүлэгшын орлогшо В. В. Саржан томилогдоhон байгаа.

Байгалай жасын Буряадай отделениин саашанхи хүдэлмэри hайжаруулха, олоной дунда мэдээжэ болгохын зорилгоор мүнөө республика дотор эмхидхэлэй, ойлгууламжын ехэ хүдэлмэри ябуулагдажа байнхай.

Манай корр.

Пионернүүдэй

ажал хэрэгүүд

ЭДЭБХИТЭЙ ЭДИРШҮҮЛ

1982 ондо Римма Батуевна Эрдынеева Захааминай районой Утаатын дунда hургуулида физикэ заажа эхилээ hэн. Тиигээд 1987 онhоо ахалагша пионервожатаар хүдэлжэ байна. Римма Батуевнае түрэл hургуулиинь багшанарhаа ба hурагшадhаа гадна районой бүхы hургуулинуудай коллективүүд hайнаар мэдэхэ юм гэбэл, алдуу болохогүй ха. Юуб гэхэдэ, энэ залуу мэргэжэлтэн эрхим ажалаараа олондо мэдээжэ, хүндэтэй болонхой юм.

hуралсалай үнгэрhэн жэлдэ Р. Б. Эрдынеевада «Ахалагша пионервожата-методист» гэhэн нэрэ зэргэ олгогдоо. hайнаар ажаллаhанайнгаа түлөө Римма Батуевна ВЛКСМ-эй Захааминай райкомой, ВЛКСМ-эй областной комитедэй болон райгүйсэдкомой арадай эрдэм hуралсалай таhагай зүгhөө Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагданхай юм.

Бэрхэ пионервожатын хүдэлмэритэй танилсахын тула Утаатын hургуулиин В. Б. Бэрсоевой нэрэмжэтэ дружинын ажал хэрэгүүд тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгэхэ шухала.

Пионернүүдэй энэ дружина 1978 ондо дээрэ дурсагдагша хүндэтэ нэрэ зүүhэн байгаа. Дружинын бүридэлдэ 4 отряд ородог юм. Гадна октябрятанарай 5 бүлэг бии. Ингэжэ хамта дээрээ 154 хүбүүд, басагад дружинын гэшүүд болоно.

Дружинын бүхы хүдэлмэриие үхибүүдэй hунгаhан совет хүтэлбэрилэн ябуулдаг. Совэдэй шиидхэдэг гол асуудалнуудые нэрлэбэл, пионернүүдэй эмхидэ бэеэ дааhан байдал олгохо, ажабайдалаа, бүхы хүдэлмэреэ эрид хубилгалга болоно. Эдэ бүгэдые шиидхэхэ үедөө үхибүүд «Пионерская правда» газетэдэ толилогдоhон «Харилсаа холбооной программа» гэжэ статьяе зүбшэн хэлсээ hэн. Зүбшэн хэлсэлгын hүүлээр пионернүүд ойрын үедэ ябуулха хэрэгүүдэйнгээ программа табиhан байгаа. Тэрэ программын гол зүйлнүүд гэхэдэ, оршон байдалhаа хамгаалга, элүүр энхэ ажаhуудал, эрдэм hуралсал, энэрхы сэдьхэлэй ябадал гэхэ мэтэ болодог. Шэглэл бүхэнөөр тусхай штабууд эмхидхэгдэнхэй.

hуралсалай жэлэй туршада пионернүүдэй дружина «Импульс» гэжэ наада үнгэргэжэ байгаа. Энэ наадые Томск хотын пионернүүдэй байшангай мэргэжэлтэд зохёоhон юм. Нааданай гол эрилтэ гэбэл, отрядууд хэжэ байhан ажал хэрэгүүд тухайгаа, нэгэ үгөөр хэлэбэл, намтараа бэшэлгэ гээшэ. Тиихэдээ зохёохы удхатай гол хэрэг тухайгаа илангаяа дэлгэрэнгыгээр, hонирхолтойгоор хөөрэжэ байха ёhотой юм. Жэшээлбэл, 8-дахи классайхид интернациональна хани барисаанайнгаа клубай (КИД) хүдэлмэриие шухала гэжэ тоолодог байна. 7-дохи классай пионернүүд тимуровска хэрэгтэ гол анхаралаа хандуулдаг. Тиимэhээ тимуровска эрхим отряд байгууланхай юм. 6-дахи классай хүбүүд, басагад эдир түймэр сарагшадай дружина эмхидхэнхэй. Тиигээд «Үглөөгүүр, үдэртөө, үдэшэшье галай аюулhаа hэргэг бай» гэhэн хэмжээ ябуулга зохидоор үнгэргөө hэн.

Дружина дотор социалис мүрысөөн эмхидхэгдэнхэй юм. Тэрэнэй дүнгүүд дружинын совэдэй зүблөөн дээрэ гаргагдадаг. Мүрысөөндэ илаhан отряд Улаан-Үдэ соогуур аяншалха путёвкоор шагнагдадаг байна.

Пионернүүдэйнгээ эдэбхи үүсхэл бадараахын тула дружинын совет hуралсалай жэлэй эхиндэ тусхай конкурс үнгэргэхэ тухай соносхоhон байгаа. Тиигээд жэлэй түгэсхэлдэ дүнгүүд согсологдобо. Түрүүн отряд бүхэн соо дүн гаргагдаад, удаань дружинын совет дээрэ зүбшэгдөө hэн. Конкурсдо илаhан Люба Самбуева «Океан» гэжэ бүхэсоюзна лагерьта амарха путёвкодо хүртэhэн байха юм.

Четверть бүхэнэй түгэсхэлдэ пионернүүдэй дружинын эдэбхитэд hургуулиин директоритэй уулзадаг. Эдэ уулзалганууд дээрэ багшанар пионернүүдэй хэрэгүүдтэй, тэдэнэй түсэбүүдтэй дүтөөр танилсадаг юм. hайхан сэдьхэлэй иимэ хөөрэлдөөнүүд үхибүүдтэ ехээр hайшаагдадаг гэхэ хэрэгтэй. Тиимэhээ ехэшүүлтэй нягта холбоотойгоор үхибүүд ажаллаха дуратай гэжэ ойлгохоор байна.

Отрядуудай түрүүлэгшэнэрэй, вожатануудай, горнистнуудай болон барабанщигуудай, тугшадай болон звеньевойнуудай hуралсал саг үргэлжэ үнгэргэгдэжэ байдаг юм.

Пионернүүдэй хүдэлмэриие комсомолой комитет ба багшанарай коллектив дэмжэдэг байна. «Эрдэм мэдэсэ» гэжэ пионернүүдэй штабые hургуулиин hуралсалай талые даагша Л. В. Базарова толгойлдог юм. Штабай гэшүүд шалгалтануудые үнгэргэжэ, пионернүүдэй эрдэм мэдэсые сула шалгажа байдаг. Харин октябрятануудта вожатануудаар hунгагдаhан пионернүүд бүхы юумэндэнь туhалдаг. Тиихэдээ эрхим hурагшадай дэбтэрнүүдэй ба дневнигүүдэй выставкэ эмхидхэгдэдэг байгаа.

Энэрхы сэдьхэлэй ябадал hүүлэй үедэ эдэбхижэжэ байна гээшэ. Энэ хэрэгтэ hургуулиин пионернүүд өөhэдынгөө хубитые оруулха гэжэ эрмэлзэдэг. «Энэрхы сэдьхэлэй ябадал» гэжэ штабые ахалагша пионервожата хүтэлбэрилдэг юм. hуралсалай жэлэй эхиндэ hургуулида тусхай соносхол үлгэгдэжэ, ганса нэгээрээ ажаhуудаг хүгшэд, үбгэдтэ дайнай болон ажалай ветерануудта туhаламжа үзүүлхэ талаар штаб байгуулагдаhан тухай хэлэгдээ hэн. Пионернүүдэй отрядууд туhаламжада хэрэгтэй бүхы наhатайшуулда гансата ошожо, газаа досоогуурхи ажалдань туhалжа эхилhэн юм. Тиимэhээ дайнай, ажалай ветеранууд, наhатай хонишод нютагайнгаа пионернүүдые hайнаар мэдэхэ болонхой. Үхибүүдээ hайхан үгөөр угтажа, үдэшэжэ hуудаг юм. Долоон хоногой вторник бүхэндэ тимуровска рейднүүд үнгэргэгдэдэг. Иигэжэ hуралсалай жэл соо хамта дээрээ 1700 тимуровска рейднүүд үнгэргэгдөө hэн. Хэдэн жэшээ дурдамаар. Дайнай ветеран, Дайшалхы Алдар Солын хоёр орденуудаар шагнагдаhан Н. Ш. Ванчиковай гэр бүлэдэ, ганса бэе хүгшэн М. З. Цыденовада пионернүүд ходо туhалдаг. Гадна хүгшэн эжытэеэ ажаhуудаг суг hурадаг үнэшэн басаганда али болохо туhаламжа хүргэдэг юм.

Пионернүүдэй үүсхэлээр энэрхы сэдьхэлтэнэй митинг, ярмаг үнгэргэгдэжэ, ороhон 142 түхэриг мүнгэн Захааминай аймагай инвалидуудай ба бүлгэмэй жасада оруулагдаа hэн. Дружинын пионернүүд гансал наhатай зоноо анхараад байдаг бэшэ, мүн дүүнэр — октябрятанар тухайгаа мартадаггүй. Жэшээнь, «Минии нютаг», «Үльгэрэй орон», «Таагаад туршая» гэхэ мэтэ нэрэтэй хэмжээ ябуулгануудые, спортын элдэб зүйлнүүдээр мүрысөөнүүдые үнгэргэжэ байдаг.

Оршон тойронхи байгаалидаа, нютаг нугадаа болгоомжотойгоор хандаха, аршалан хамгаалха хэрэгтэй гэжэ пионернүүд hайнаар ойлгодог юм. Отряд бүхэн өөрын тусхай участогтай. Пионернүүд гол горхоной эрьеые шорой богhоо, хатаhан, унаhан модонhоо арилгадаг. Тиигээд модоной сагдуулнуудые hуулгадаг. Эдэ бүхы хүдэлмэриеэ нютагайнгаа ойн харуулшанай заабари соо дүүргэжэ байдаг гээшэ. Зунай сагта үхибүүд эмүүд болгогдохо набша сэсэгүүдые суглуулжа, тушаадаг юм. hургуулиин дэргэдэ ажалай ба амаралтын лагерь зунай hарануудта хүдэлдэг. Эндэ хүбүүд, басагад гоёор амархынгаа хажуугаар түрэл совхоздоо туhа хүргэжэ, үбhэ тэжээл бэлдэдэг, огородой ногоон эдеэ ургуулдаг байна.

«Элүүр энхэ байдал» гэжэ штабай бүридэлдэ отрядуудай физоргнууд ородог. Тэдэниие физкультурын багша Г. Б. Гонжитов хүтэлбэрилдэг юм. hуралсалай жэлэй туршада спортын олон зүйлнүүдээр мүрысөөнүүд үнгэргэгдөө hэн. Бүхы пионернүүд ГТО-гой нормативуудые hайнаар тушаажа шадаа.

Дружинын жэл соо хэhэн хүдэлмэриин дүнгүүд тоосоотоhунгалтын суглаан дээрэ согсологдодог.

Римма Батуевна Эрдынеевагай hуралсалай жэлэй туршада ябуулhан хүдэлмэритэй богонёор танилсуулхада иимэ. Энэ нүхэр эдир хүбүүд, басагадай ёhотойл удамаршан гэжэ омогорхон хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйбди.

Д. ДАМБАЕВ.

ХЭДЭХЭН ҮГӨӨР

МОСКВА. СССР-эй Уран зурагай академиин залнууд соо СССР-эй арадай уран зураашa В. Загонек гэгшын тусхайта выставкэ нээгдэбэ. Тэрэ экспозицида элдэб жэлнүүдтэ бүтээгдэhэн 160 гаран зурагууд суглуулагданхай.

ТОМСК. Гайхамшагта ород эрдэмтэн, Томско университедэй профессор Григорий Николаевич Потанинда зорюулагдаhан түүхэтэ-соёлой уншалганууд эндэ боложо үнгэрбэ. Эндэхи эрдэмтэд Новосибирск, Красноярск, Эрхүү, Бийск, Свердловск болон Москвагай айлшадтай хамта тэрэнэй бэлиг шадабариие хүндэлэн ёhолоо. Географ, биолог, түүхэшэн, литератор эрдэмтэн элдэб hалбаринуудта адли бэрхэ шэнжэлгэнүүдые хэhэн байдаг.

Революциин hүүлээр үнгэрhэн үе соо Г. Н. Потанин официальна түүхэшэдтэ дэмжэгдэдэггүй байгаа. Сибириин область байгуулха hанамжатай эрдэмтын нэрэ сэхэ холбоотой байна. 1917 онhоо холо урид Сибириин гүрэнэй байгуулалга тухай hанамжа бии байгаа. Тэрэнэй ёhoop Сибирь Россин Федеративна Республикада бэеэ дааhан единицэ боложо орохо байгаа.

Потанинай эрдэмтэ hанамжануудые олоной дунда тараaха талаар зууршалгануудые конференци бэлдээ. Сибириин агууехэ эрхэтэнэй ажаhуудаг байhан гэртэ дурасхаалай хабтагай нээлгэ эндэ болоhон байна.

(ТАСС).

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

БАБЖА-БААТАР ТУХАЙ ДОМОГУУД

Чисаанын голой Хүльхисөөн нютагай Сагаанай угай Ошорой Ямаан гэжэ үльгэршэ-түүхэшэ үбгэжөөлэй 1938 ондо хөөрэхые дуулаһанаа мүнөө эндэ түүрээн дурсаха һанаан түрэнэ.

Хори обогой Хуасай эсэгэ юһэн хүхүүртэй байгаа. Баршууха (Баршииха), Быхтэр (Богдор), Боохой, Онгор (Обогор), Тох (Тохдор), Цагаан Малгай, Баабагар (Бабагар), Хурилхан (Хурихан), Табахал гэхэ мэтэ.

Боохойн хүбүүд Бабжа Хондоли хоёр аха дүүнэр ажаһууһан гэхэ. Бабжань багжагар томо бэетэй, шииираг шүрбэһэлиг, хүшэр хүдэр хүн байгаа, тиимэһээ Баатар нэрэдэ хүрөө һэн. Хондоли шуран солбон, ухаансар, хошоо үгөөр баян, һонор һүбэлгэн хүн ябаа. Хондолиин хэлэһэн хошоо үгэнүүд:

Хүлэгытнай һэлгэхэ,
Хурдан морид түрэхэ.
Һаадагытнай һэлгэхэ,
Һуухирдаг һаадаг харбаха.

Мориитнай һэлгэхэ,
Мухаридаг морид түрэхэ.
Номытнай һэлгэхэ,
Наярдаг һаадаг харбаха.

Хондоли дүүнь ёһотойл эрдэмтэ гэхэ, гү, юрэдөөл мүнөөнэйхеэр философ хүн байгаа гэжэ һанахаар агша. Юуб гэхэдэ, урдаа болохо юумэ хэлэжэ байхадаа мэргэн һэн ха.

Хүбдүүд угай, нохой хүхүүрэй 1860 ондо түрэһэн Баарайн Гатабай хөөрэһөөр: Хориин Баруун-Хасууртайн урда талада (мүнөө Хори—Улаан-Үдын гол харгын урда бэедэ 75—100 метрэй зайтай газарта) Бабжа-Баатарай дүлэ түхеэрһэн хэрэм байна гэлсэдэг гээшэ. Нээрээшье хүнэй гараар бүтээһэн гэжэ һанахаар. Эргэнэгэй шэнээн хабтагар хабтагар эльгэн хара шулуунуудые газарта зоожо, дүрбэлжэн ханануудые бодхооһон хэбэртэй, ёһотойл хоёр хэрэм-нууга байдаг. Нэгэнэинь өөрын дүлэ, нүгөөдэнь мориной дүлэ гэжэ хэлсэдэг. Юрын нюдөөр харахада, ёһотойл хүсэтэй хүнэй энэ томо шулуунуудые суглуулжа, түхеэрһэн хэрэм байна. Нэгэ ханыень шэгнээд үзөө һаа ямар шэгнүүртэй, хэды мориной хүсэтэй хүн байгааб гэжэ мэдээжэ болохо һэн ха гэжэ һанамаар юм. Мүнөөшье нютаг нютагта бар хүсэтэй хүнүүд байна ха юм даа.

Манжын ба Хорёодойн хүбүүд хоорондоо эбгүй байһан гэдэг. Манжынхид олон тоото сэрэгээр ерэжэ, Хори буряадай азарга адуунуудые туугаад ябашадаг байһан гэдэг. Энэ ушарһаа Хорёодойнгоо газар уһа, адуу малаа хамгаалхын тулада, манжынхидай Хори ерэдэг улайха харгы дээрэ Бабжа-Баатар хэрэм бариһан гэдэг. Тиигэжэ өөрынгөө дүлэдэ дүтэшэг һууһан бололтой.

Батанай угай 1905 ондо түрэһэн Түдэбэй Цыпилма гэгшын аман үгэһөө: Шэтын областиин Хёлгын районой Хёлгосоон нютагта Хубсаһанай Ара гэжэ хада бии. Энэ хадын шулуун дээрэ Бабжа-Баатарай гэшхэһэн мүрынь хонхойгоод үлэһэн юм гээд хэлсэхэ. Харбаһан ангаа эрьюулжэ ябаһаар Хёлго мүрэндэ унаһан юм ха. Нороһон хүбсаһаа хабсагайн шулуунда үлгэжэ хатаагаа һэн ха. Тэрэ хабсагай Хубсаһанай Ара гэжэ нэрлэгдээ.

Бабжа Баатар үбгэржэ, нюдэнэйнь дээдэ нидхэ доошоо һанжадаг болоод, харасаа халхалдаг болоһон байгаа. Тэрэ үедэ түрэһэн дүүнь — Хондоли эмээл морёор ахындаа айлшаар ерэжэ ябаа гэхэ.

Бабжын һамган дүүдэнь дураа гутаһан, анханай эбгүй байһандаа, гэртээ гүйжэ ороод «Урдаһаамнай сэрэг суу ерэбэл, бэеэ зэһыш, амин голнуудаа абарыш» гэһэн ха. Һамганайнгаа үгөөр һаадаг номынгоо хүбшэргэ татаад, хараха гэхэдээ нидхынгээ унажа бүглэхэдэ, зомгооһо түлеэнһээ шуулажа, нюдөө тэртэдээд харахадаа, дүүгээ таняашье һаа, һамгандаа:
Хула мориной гэшхэһэншуу,
Хондоли дүүгэй һуудалшуу—
гэжэ хэлээд, һамганайнгаа үгөөр һаадагаа татаһандаа «баатарай ёһоор—болихомни гэхын аргагүй» гээд дүүгээ харбажа алаһан байгаа ха.

Мүн баһа ондоо баримтаар дурдахада: Хондоли дүүнь ахадаа ерэжэ ябахадаа, Бабжа ахаяа ооголоод, намай харбаад тудажа шадахагүйш, харин мориемни харбажа алаа һаа, адаг эрэ болохош! Бишни морин сэрэгэй, хориной һургуули шудаланхайб гэжэ наадан зугаа хүхилгэ болоо һэн ха.

Эмээл дээрээ һууһан Хондолиие харбахадань, морин дороо ороод байха һургуулитай болоһон, доогуурнь харбахада, эмээл дээрээ һууха, моринойнь баруун хажуугаар харбахадань —моринойнгоо зүүн бэедэнь гараад байха, зүүгээрнь харбахадань—моринойнгоо баруун бэедэнь гараад байха шэдитэй һэн. Бабжа яашье тудажа ядахадаа, номо һаадагаа хоёр һурша зэргэлүүлжэ оноогоод хүбшэргөө табихадаа, Хондоли дүүгээ моринойнь баруун дүрэдэнь харбажа унагаагаа һэн гэдэг.

1870 ондо түрэһэн Хүбдүүд угай Нохой хүхүүрэй Очирой Цыбикжабай хөөрөөнһөө: Бабжа-Баатарай үбгэрөөд байхада, сүүбэн шоно мориень эдиһэн байгаа. Моринойнгоо һэе дээрэ Бабжа хужарта һууһандал номо һаадагаа дэлеэд, нюдөө зомгооһоор тэртэдээд, шонын ерэхые хүлеэжэ, үүр сайлганаар шоные алаһан гэхэ. Ямар нютагта болоһон ушарыень мэдэхэ зон бэшэнэ бээ. Шоно мориной һэе дээрэ ама гарахадаа, «хожомоо хүлэг морин бү түрэг» гэһэн гэлэй.

1871 ондо түрэһэн, Хүбдүүд угай, Улаалзай хүхүүрэй Аюшын Рабданай хөөрөөнһөө: Бабжа-Баатар хаһа дундаа ангай тарганиие, арһанай үнэтэйе суглуулхаяа ара хүбшэдөө агнахаяа гараһан байгаа ха. Бабжын гэртээ үгы байһые һамбаашалан, тэрэ үедэ Манжын оронһоо долоон хасаг сэрэгшэд Бабжын хүбүүе алахаяа удаган нүхэсэлтэй зорюута ерэһэн гэдэг. Энэ үедэ эхэнь уһанда ошоһон, жэлтэй хүбүүн үлгы соогоо (ябаган үлгы) шагайгаар наадажа һууһан байгаа ха. Түрүүлэд удамаршынь һэеы гэртэ орожо ерэхэдэ, Бабжын хүбүүн долоон сэрэгшэдэй дүрбэнэйнь тархинуудые соо харбажа алаһан гэхэ. Нүгөө гурбаниинь үлгытэй хүбүүе бажуужа алаа һэн гэдэг байна.

Удаганай онгоо орууланхай гэр соогуур самнажа байтарнь, Бабжа агнууриһаа бусажа ерээ һэн гэхэ. Удаганай хоёр хүлһөө баряад, тархиинь уруу һабатай айраг соо хэжэ бүлэжэ байхадаа: «Эндэһээ хойшо эрхиидээ эмтэй, долёобортоо домтой, хүнэй хүшэтэн, эрын эршэтэн, энэ дэлхэйдэ эрьежэ һөөргөө бү түрэг» гэжэ ама алдаһан гэлсэдэг.

Тиимэһээ Бабжа-Баатарһаа хойшо баатаршье, хүлэгшье түрөөгүй гэжэ хөөрэлдэдэг.

Эдэ бүхы баримтаһаа бодоходо, Бабжа-Баатар Хориин дайдада түрэһэн, ажаһууһан байгаа.

Би һургуулитай һудартайшье бэшэб, түүхэшэншье бэшэб. «Буруугай бэлшээриһээ гараагүй» буряад хүнби. Үбгэдэй аман үгэһөө бэшэһэн эдэ домогууд хэрэгтэй гэжэ тоогдоо һаа, эрдэмтэдээр шэнжэлэгдэнэ бээ. Ондоо тээ ондоогоор дурсажа болохо. Теэд «нютаг нютагай нохойч дуун ондоо» гэлсэдэг ха юм даа.

Ц. ЧИМИТОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Загаһата нютаг.
Хэжэнгэ.

ИЮЛЬ—ЗУНАЙ ДУНДА

Үүрэй хираалжа, гэгээ ороходо багта жэргэмэл агаарта дэгдэн гараад, хүхэ номин тэнгэриин оёорһоо шэнэ үдэрэй магтаал татана. Уданшьегүй наранай түрүүшын туяагай зүүн хадын оройгоор сасархада, хамаг байгаали нойрһоо һэрижэ, зунай ээлжээтэ үдэр мүндэлнэ. Шүүдэртэ шиигтэһэн сэсэгүүд наран тээшэ толгойнуудаа ганхуулан үе мүсэнүүдээ тэниилгэнэ. Дээгүүрнь шаргал зүгынүүд ниидэжэ захална. Хараасгайнууд боргооһо, батаганаа намнан, годли мэтээр зурас гэлдэнэ. Хурдан далитай байхада һайн лэ ха даа!

Оролдосотой ажалаараа түрэл нютагаа шэмэглэжэ, баяжуулдаг хүнүүд эртэлэн бодожо, ажалай үдэр эхилнэ. Һаалишад үнеэдээ һаана. Малшад, хонишод үглөөнэй һэрюундэ хони, малнуудаа бэлшээхээ ярана. Үдэрэй бүтэмэ халуунда хони хурьгад мүртэй эдеэлдэггүй ха юм. Мүн үхэрнүүдшье хэдэгэнээрхээд уһан дээрэ гү, али һэбшээтэй добын оройдо тиирэшэдэг.

Трактористнууд газар хахалхаяа полидо гарана. Огород дээрэ овощ уһалалга, бог үбһэ түүлгэн болоно. Луговодууд сабшалангаа ундалуулжа сүлөөгүй.

Үдын наранай шанха дээрэ зогсошоходо, аяма халуун эхилжэ, һоно, батаганаан олошорно. Үхибүүд горхоной эрьедэ ошоод, уһанда ойможо, наранда бэеэ шарана. Энээнһээ зохид юун бииб? Тиигэжэ байхадань, тэнгэриин нэгэ хаяаһаа түглэгэр хара үүлэн гаража, улам үдхэрөөд, сахилгаан ялас гээд, тэнгэри бүдэхеэр дуугарна. Тиигэбэшье тооһо дараха, ёһын тэдысэ абар-табар бороохон ороод дүүрэшэнэ. Һүүлээрнь агаар тунгалаг, һэрюуншэг, аятай зохид болоно.

Июль — зунай дунда һара. Энэ хадаа жэлэй эгээл дулаан аад, шииг нойтоор элбэг һарануудай нэгэниинь юм. Сагаан саһанай оронондол уляангирай хөөбэр агаарта эрьелдэн, хаа яанагүй уянхай. Һарын тэнгээр таряалан хүсэд сэсэглэдэг юм. Аяар дээрэ огторгойдо хүбэн сагаан үүлэнүүд бии болоод, сэн хүхэ тэнгэриин оёорто тунашана. Хадын саана хоргодоһон үдэшын наранай улаан толон унтаржа, тэнгэриин нүгөө хаяаһаа боро хараан һэмээхэнээр мүлхинэ Ойн модон һүниин харанхыда хаилан пүглыгөөд, һүрөөтэйгөөр харагдана. Улам шэб харанхы болохо бүри огторгойн орьёлдо одо мүшэд олошоржо, ониб-аниб гэлдэнэ. Һэбшээ һалхинай намдахада, агаар һэрюу даажа, ой соо сууряатай, һонор болоно. Нуга сабшалан дээгүүр шандаганууд дэбхэршээн һүрэлдэнэ. Һарьһан эрбээхэйнүүд (үрэмшөөнүүд) һүниингөө агнуурида гаранхай. Жагсаһан гуранууд буухиралдана. Хаанашьеб, ойн гүнзэгыдэ шара шубуун «гүһүү!» гэжэ, зэбүүсэмээр һүхирнэ. Голой эхиндэ, хүн амитанай ябажа шадахаар бэшэ бүртаг шэдхэ соо үлэн шононууд олоороо улилдана.

Зунай һүни хээрэ таладашье, уһанай эрьедэшье хоноходо аятай зохид юм. Тойроод хон жэн, һэрюухэн. Сэсэг ногоогой, үрэ жэмэсэй үнэр анхилна. Гансал бүхэтэр боргооһон һиинаад, хоролхон хадхахаяа һанахадаа хашартай. Зунай һүни богони. Зүүн хойноһоо гэгээрээд, аалиханаар наран мандажа, дахяад зунай халуун үдэр эхилнэ.

Июль һарын үдэрнүүд ута. Агаар бүгшэм, халуун. Хүхын донгодохо үсөөрнэ. Ойн шубуухайнууд аалиханаар дуулалдана. Таряалан соогуур бүднэнүүд эшхэрэлдэнэ. Үбһэ ногоон соогуур таршаанууд олоороо һүрэлдэнэ.

Зунай тэн. Сэсэгтэ нугын үбһэ ногоон бэеэ хүсөө. «Үбһэ сабшаха һара» гэжэ урдань буряад зон хэлсэдэг һэн. Тэрэнь июль һара. Үбһэ ногооной эгээл шэмэтэй байһан дээрэ сабшаха хэрэгтэйл. Хожомдожо сабшаа хадаш, шэмэ багатай, шэрүүн үбһэн абтахал.

Хүдөөгэй ажалшад хаһа саг соонь һайхан үбһэ хуряажа абахаяа оролдоно, яаралтай хүдэлнэ. Энэ хүдэлмэридэ һурагшад зунайнгаа амаралтын үедэ түрэл ажахыдаа ехэ туһа хүргэдэг. Сабшалан дээгүүр тракторай хажуурнуудай таршаганаан таһарнагүй.

Үбһэ ногоон дээрэ мүнгэн шүүдэр сэлсылдэнэ. Голой нугада сайбар манан унаад байһанаа наранай шангаар шарамсаар дэгдэшэнэ. Эндэ һэрюун, агаар тунгалаг. Боргооһо батаганааншье хомор. Үглөөгүүр эртэ шүүдэрэй хүсэд хатаагүйдэ гар хажуураар үбһэ сабшахада ямар урматай, даасатайшье байдаг гээшэб! Оньһото техникын ябахын аргагүй голой булан, тохой, бургааһанай заха, оёороор үбһэ сабшагшадай хажуурнууд ялагашалдана, тэдэнэй далайсын һүүлээр хойноньгүбэгэр мүр үбһэн үлэнэ. Хажуурнуудаа хурсадахадань, үбһэ хиргахань үглөөнэй тунгалаг агаарта холоһоо сууряатана. Үбһэнэй хангал аятай.

Үдын оролгын һүүлдэ сэл хүхөөр хатаһан үбһэ тармалга, бухал шэрэхэ, һурилхэ хүдэлмэри эхилнэ. Шанга наратай һэбшээнэй үдэр. Шамдаха хэрэгтэй, үдэшэлэн тээ уһа ехэтэй аадаршье орожо магадгүй.

Ойн соорхойдо нохойн хоншоорой ягаан сэсэгэй задархада, нуга тохойдо хонхо сэсэгүүдэй хүхэрхэдэ, сагаан балжан гарма сэсэгэй дэльбээ наран тээшэ үргэхэдэнь, одоол зун болобо гэжэ хэлэмээр.

Зун тухай ой соо ургадаг жэмэсүүд тодорхойгоор хэлэжэ үгэнэ. Тэндэ ургадаг жэмэсүүдээр мүнөө зунай ямар һарын ябажа байһые мэдэжэ болохоор юм. Түрүүшын гүлзээргэнэ — июнь, түрүүшын нэрһэн — июль, түрүүшын алиһан — август һарада болоно. Тиибэшье июль ганса нэрһэнэй һара бэшэ, энэ хадаа жэмэсээр элбэг һара мүн. Июль соо хара нэрһэн, улаагана, малина, үхэр нюдэн эдеэшэдэг.

Июлиин эхеэр бүхы зэрлиг ангуудай нооһон хүсэд гүужажа дүүрэдэг. Тэдэнэр үбэлэйнгөө нэмэргэнүүдые һэлгэжэ, оршон тойронхи байгаалида адлирхуу үнгэ зүһэтэй хүнгэхэн, һэрюухэн «тэрлигүүдые» хэдэрэнхэй.

Зун — ойн багашуулай үе юм. Уурхайһаа шубуудай дальбараануд ниидэн гаража, ангуудай зулзагад боргожоно.

Эдэнэй дунда ... баабгайн гүлгэ... бүри хүсэд үбэ... раль һарада эш... Тэдэнэр мүнөө ... һоо ехэ дуулам... Үгэ дуулаагүй, ... ниинь эхэһээ һа... ган тарагта хүр... гүлгэд нүхэнэй... наадана. Хэрмэ... доной оройгоо... һүрэлгэнүүдые ...

Баабгайн оро... даа. Эмэ бааб... шара маахайну... даг. Тэдэнэр э... жа, шуһа хаята... дог, наншалдад... баахалдайнууд ... халтайнууд ябад... дүтэлхэ, буудах... аюултай юм. Ор... гайнууд хүндэ д...

Гүрөөһэнэй ... болон хандагайн... тэжээлһээ гадна... зөөлэн набша ... жэ хооллодог ...

Торхируу, хүд... нуудай дальбар... дээ дахажа нии... галуунууд даль... хамта нуурай т... раад, тамаржа, ... үнгэргэнэ. Авгүс... уһанай шубууд... нууд даляа хүс... ниидэдэг гээшэ.

Байгаалида ан... гарагшад, тэндэ ... гал түүдэбшээ ... хажа унтараах, ... шоройгоор зал... ёһотой. Иигэжэ ... табихагүйн жур... бүгэдэнэрэй сах... най «ногоон нүх... һаа хэзээдэшье ... һэн.

Жэмэс түүлгын ... һөө үдэшэ болох... нүүдэй шангаар ... оогололдохо абя... Тэндэ ябахадаа, ... зэрлиг шубууды... айлгаха үргөөхэ ... дэр ногооной о... бэеэ нюугаад хэ... най дальбараа, ш... бүү, гүрөөһэнэй ... бусад зэрлиг ам... гадые гартаа аб... гүй. Зарим хүн... үншэрһэн инзага... бараануудые ол... һанаад, тэдэниие... тээ абаад ябаша... Энэл ехэ алдуу ... ушарта иимэ б... эхэһээнь таһалхад... үхэшэдэг. Үнэндэ... лаад орхиһон үхэ... эсэгэнэрынь үдэр... ерэжэ, ундалуулд... дэг ха юм. Тэдэн... най, набша намал... бэеэ хелхалаад, ... тэбэрезд ябахые... хаража байгаа е...

Ангуушад нам... олзобориглын хэм... нэ. Агнууриин үе... г..рнүүдээ заһана... рина. Харгы, зүр... гынуудые заһана... хаануудаа һэльбэн... охотоведүүд ал... хушын һамарай ... талхаяа, шалгаха... гаранхай. Ондэтра ... дэг районуудта ... мүүдэй эрьедэ б... ажал ябуулгануу...

М. ...
биолог...

ҺАХАЛИ НЮТАГАЙ ҺАЙНДЭР

Тээсгэн һахали һууринай зон «Минии һуурин» гэһэн заншалта болоһон һайндэрөө тэмдэглэбэ. Һайндэрые нютагай сомоной Соведэй түрүүлэгшэ Павел Ильич Козулин нээжэ, һууринай түүхэ, эхи табиһан зон тухай һонирхолтойгоор хөөрэжэ үгэбэ.

Удаань концерт наадан эхилжэ, буряад, ород арадай урданай, мүнөөнэйшье дуунууд зэдэлээ бэлэй. Эндэ соёлой байшангай хүдэлмэрилэгшэд ехэ оролдолго гаргажа, олондо магтуулаа гэжэ онсолмоор. Энээнэй һүүлээр конкурснууд үнгэргэгдэжэ, зониие ехээр баясуулаа. «Эмхи гуримтай буусаа» гэһэн конкурсдо Рупышевтэнэй, Аксентьевтэнэй, Закировтанай бүлэнүүд шалгаржа, үнэтэ бэлэгүүдээр, грамотануудаар шагнагдаһан байна. Һууринай һайндэрые спортын зүйлнүүдээр болоһон мүрысөөнүүд түгэсхөө һэн. Энэ һайндэртэ һахали һууринай ажалшад ехэ, багагүй эдэбхитэйгээр хабаадаа гэжэ тэмдэглэмээр.

В. БУДАЕВ,

Хурамхаанай район.

НОХОЙНУУДАЙ ХАРАЛГА

Һаяхан Улаан-Үдын соёлой болон амаралтын парк соо агнууриин багахан бэетэй нохойнуудай (спаниель үүлтэрэй) харалга болоһон байна. Ангуушадай болон загаһа баригшадай городской бүлгэмэй эмхидхэһэн энэ хэмжээ ябуулгада хамта дээрээ хорёод хүн нохойнуудтаяа хабаадалсаба. Харахаяа ерэгшэдшье балай олон байгаагүй. Эндэ гол хоёр шалтагаан бии ха. Юуб гэхэдэ, спаниель үүлтэрэй нохой тэжээгшэдэй секциин эмхидхэгдэһээр оройдоол жэл болонхой. Тиимэһээ энэ секци тухай хүн һаянай мэдэжэ, гэшүүдынь боложо байнхай. Хоёрдохи шалтагаан гэхэдэ, харалгын үнгэргэгдэһэн үдэр ехэ бороотой байжа, бишыхан нохойнуудаа гамнаһан олон хүн ерэхээ зүрхэлээгүй ха.

Эгээл түрүүшын энэ харалгын гол удха шанар гэбэл, дурсагдэгша үүлтэрэй нохойтой зон бэе бэетээ дүтөөр танилсаа. Тиигээд саашадаа нохойнуудтаа хабаатай ажал хэрэгүүдээ суг ябуулха аргатай болобо ха юм. Гадна эзэн бүхэн нохой тухайгаа мэргэжэлтэдһээ туһатай олон заабари, зүбшөөлнүүдые, мэдээнүүдые абаһан байна. Жэшээлбэл, харалгын ахамад эксперт-кинолог Ю. О. Мункоев нохойнууд тухай һонирхолтой олон юумэ хөөрэжэ үгөө һэн.

Ангуушадта болон загаһа бариха дуратайшуулда хэрэгтэй зэр зэмсэгүүд харалгын үедэ наймаалагдаһан байна.

Д. ДАМБАЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: харалгын үедэ.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Спорт

РСФСР-эй КУБОГТА ХҮРТЭХЫН ТҮЛӨӨ

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар РСФСР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн энэ жэлдэ онсо шэнжэтэйгээр үнгэргэгдэнэ. Нёдондо жэлэй мүрысөөнэй дүнгүүдээр зургаан эрхим түрүү барилдаанай түбүүдэй суглуулагдамал команданууд нэгэ нэгэндээ айлшалжа, хабэяа туршана.

Манай республикын барилдаашад һаяхан Красноярска хизаарта айлшалжа, эндэхи суглуулагдамал командатай уулзаба. Бэлигтэй бэрхэ тренер — СССР-эй габьяата тренер Георгий Миндиашвилиин хүтэлбэри доро эндэ барилдаанай суута һургуули эмхидхэгдэн байгуулагданхай. Тиигэжэ Олимпиин наадануудай хоёр дахин чемпион Иван Ярыгин, дэлхэйн чемпионууд Виктор Алексеев, Владимир Модосян, Европын чемпионууд Виталий Токчинаков, Сергей Карамчаков, Владимир Батня гэгшэд эндэһээ урган гараһан байха юм. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн түрүүшын абсолютна чемпион Ахмед Атавов Красноярскын барилдаанай һургуулиһаа урган гараһан намтартай.

Красноярскын барилдаанай һургуули гоё һайхан залтай, мүнөөнэй түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдээр хангагданхай. Дүй дүршэлтэй тренернүүд-багшанар—РСФСР-эй габьяата тренернүүд Алексей Охапкин, Георгий Бехтуридзе, Владимир Зайцев, залуу бэлигтэй мэргэжэлтэд Альберт Лопатин, Михаил Альчиков болон бусад эндэ хүдэлдэг юм. Барилдаанай һургуулиин филиал Хакасида хүдэлдэг. Ярыгинай түрүүшын тренер, СССР-эй габьяата тренер Владимир Чарков эндэ хүдэлдэг. Гоё һайхан арга дүрэтэй, шамбай сүлхэ барилдаашад эндэһээ урган гарадаг юм.

Иимэ бэлигтэй бэрхэ тренернүүдэй һурган һоридог барилдаашадтай мүрысэхэ гээшэ хүшэр хүндэ, харюусалгатай хэрэг лэ. Гэбэшье Буряадай барилдаашад иимэ шанга туршалгые һайнаар дабажа гараа.

Түрүүшын уулзалгада манай барилдаашад 28:27 тоотойгоор шүүгээ һэн. Хоёрдохи үдэр хибэсэй эзэд харюугаа абахые оролдохо ёбза гэжэ һанагдаба. Зүгөөр манай хүбүүд уулзалга бүхэндөө жэншэдгүй һайнаар бэлдэжэ, 32:20 тоотойгоор шүүгээд, мүрысөөнэй удаадахи шатада гараба.

Красноярскын командаһаа Абдулла Магомедов, Сергей Карамчаков, Владимир Модосян, Ахмед Атавов гэгшэд һорилго бэлэдхэлдэ уригдажа, Калуга ошоһон байгаа.

Удаадахи уулзалганууд Хойто Казказда август һарада Хойто Осетиин, һүүлээрнь Черкесск болон Махачкала хотонуудта үнгэргэгдэхэ.

В. СЫДЕЕВ.

ФУТБОЛОЙ ҺОНИН

Улаан-Үдын хүүгэдэй спортын зургаадахи һургуулиин ахалагша тренер Сергей Константинович Шалышкин һайнаар хүдэлжэ, бэлигтэй бэрхэ хүбүүдые шэлэжэ олоод, зүб мүрөөр һурган хүмүүжүүлнэ. Тиигэжэ манай республикын эдир футболистнууд һүүлэй үедэ ходо ходо зонын чемпионууд боложо, РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаададаг болонхой. Энэ жэлдэшье аха наһанай эдиршүүлэй дунда зонын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ манай команда илалта түйлажа, түгэсхэлэй наадандa хабаадаха эрхэдэ хүртэһэн байгаа.

Гадна энэ һургуулиин эгээл бэлигтэй бэрхэ һурагшад «А» класста наададаг манай республикын «Сэлэнгэ» командын бүридэлдэ абтадаг байха юм. Мэнэ һаяхан Алексей Петров, Сергей Харченко гэгшэд тус командын бүридэлдэ абтаба.

* * *

Бага наһанай эдиршүүлэй дунда футболоор РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан Благовещенск хотодо болобо. Манай зонын 9 команда хабаадаһан байгаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр тагмайн эзэд илалта түйлажа, зонын чемпионууд болоо. Улаан-Үдэ хотын түлөөлэгшэд хоёрдохи һуури эзэлжэ, мүнгэн медальнуудаа шагнагдаба. Тренернүүд Игорь Назаров, Михаил Поляков гэгшэд тэдэниие һурган һориһон байха юм.

* * *

Футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үргэлжэлһөөр.

Һүүлшын наадaнда «Забайкалец» Гусиноозерскын «Шахтертой» 0:0 тоотойгоор тэнсээ. Онохойн «Восход» прибор бүтээлгын нэгэдэлэй «Торпедые» 2:1 тоотойгоор шүүбэ. ЛВРЗ-гэй спортклубай футболистнууд Закаменскын «Металлургтай» наадахадаа, 5:1 тоотойгоор илаһан байна.

15 очкотой болоһон ЛВРЗ-гэй футболистнууд түрүү һуури эзэлнэ. «Шахтер» тэдэнэрһээ нэгэ очкогоор гээгдэнэ. Авиационно заводой «Забайкалец» гурбадахи һуурида ябана.

* * *

Футболоор Буряадай АССР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн дүүрэхэ тээшээ дүтэлбэ. ЛВРЗ-гэй спортклуб болон Онохойн «Восход» командануудай хоорондо шанга тэмсэл боложо, гол болон нэмэлтэ сагай туршада 1:1 тоотойгоор дүүрэбэ. Тиихэдэ ялын сохилто хэхэ ушартай болоо. Эндэ түмэр замшад 5:4 тоотойгоор шүүжэ, түгэсхэлэй наадандa гараба.

Удаадахи уулзалгада «Забайкалец» болон «Электромашина» команданууд наадаха. Түгэсхэлэй мүрысөөн августын 12-то үнгэргэгдэхэ юм.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

СПОРТЛОТОГОЙ ТИРАЖАЙ ДҮНГҮҮ...

1990 оной июлиин 15-да үнгэргэгдэһэн 28-дахи тиражай дүнгүүдые «Союзспортлото» нэгэдэл согсолбо.

«45-һаа 6-ень тааха спортлото»: 1.224.293 билет ороо. Зургаан номер хэншье таабагүй, табан номер (22 карточка) таагшад —2.094 түхэриг, дүрбэн номер (1.691 карточка) тааһан хүнүүд —32 түхэриг, гурбан номер (27.817 карточка) таагшад 3 түхэриг абаха байна.

«36-һаа 5-ень тааха спортлото»: 13.250.257 билет ороо. Табан номер (64 карточка) тааһан хүнүүд —6.326 түхэриг, дүрбэн номер (8.033 карточка) таагшад —90 түхэриг, гурбан номер (214.924 карточка) тааһан хүнүүд 4 түх...

28-дахи тиражай... 19-дэхиһөө 28-дах... рэтэр хабаадаһан... биледүүдээр шүү... густын 4-һөө 199... тябриин 4 болот...

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Республика дотор тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэри үргэдэнэ. Энээн тухай мэдээсэлнүүд газетын нэгэдэхи хуудаһанда олоороо үгтэнхэй. Түнхэнэй районой «Сибиряк» колхозой ахамад агроном М. Усольцевой «Гээлтэ, хороолтогүйгөөр» гэһэн гаршагтай корреспонденци үгтөө. «Энэ жэлдэ сагай уларилай муу байһан дээрэһээ үбһэ ногооной ургасын гараса доогуур. Гэбэшье ургаһанаа бултыень сүм хуряажа абаха, тэжээл бэлэдхэлгэ дээрэ түрүү технологи хэрэглэхэ, тэжээлэй шанарые анхарха гэжэ шиидэнхэйбди» гэжэ тэрэ бэшэнэ.

Хурамхаанай районой Гаэргын совхозой тэжээл бэлэдхэлгын 24 звеногой гансал 11-ниинь үбһэндөө оронхой. Бусадынь үшөө эртэ гэжэ гэдэргээ харанхай байнад. Гэхэтэй хамта ажахы 35 мянган центнер тэжээл нөөсэлхэ ёһотой юм. 200 тонноһоо бага бэшэ витаминтай ногооной гурил бэлэдхэгдэхэ ёһотой аад, энэ хүдэлмэри үшөө эхилээдүй,— гэжэ Б. Хөбраковай мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ.

КПСС-эй обкомой Политическэ гэгээрэлэй байшангые даагша М. Жаркой газетын хоёрдохи хуудаһанда «Политическэ һуралсал ямар байхаб?» гэһэн статья толилбо. Һуралсалай шэнэ арганууд, янзанууд тухай, энэ талаар бии байһан түрүү дүй дүршэл тухай автор статья доторoo хөөрэнэ.

«Соёлой баялиг ба мүнөө үе саг»— Соёлой бүхэроссин жасын Буряадай отделени болон Буряадай Уран зохёолшодой холбооной правлениин программануудай нэгэн иимэ гаршагтай. Буряадуудай уг изагуур болон домогуудай түүжа бэшэгүүд олоной дунда тараагдаха ёһотой юм. Мүнөөдэрэй номерто Баргажан буряадуудай түүхэ бэшэг тушаа Баргажанда, Хурамхаанда болоһон уулзалганууд тухай толилогдоо.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9-30— һайн һайхан дура хүсэлэнгүүдэй нааданууд. Гандбол. Эрэшүүл. СССР-эй ба Чехословакиин суглуулагдамал команданууд. 10.05— Литературно-уран һайханай «Үгэ» программа. 12.05— Эдиршүүлдэ публицистическэ дамжуулга. 13.20— Мультфильм. 13.30— Время. 14.00—«Бухта Юргенса»— баримтата фильм. 15.45—«Нас водила молодость»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 16.50— Л. В. Бетховен. Хүгжэм. 17.30— Марафон-15. 19.00—Время. 19.30—һайн һайхан дура хүсэлэнгүүдэй нааданууд. Тамаралга. Хүнгэн атлетикэ. 22.00— Время. 22.30 — «Бенони и Роза»—6 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 23.25— Владимир Высоцкий. Монолог. 00.25— Тверскэ губерниин ажаһуугшад тухай.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«У города есть душа»— баримтата фильм. 9.45— Дуу, хатарай «Трусковчанка» ансамблиин концерт. 10.15—«Тайна, известная всем» — үхибүүдтэ фильм. 2-дохи сери. 11.20—«Шапито-Шапито» — фильм-концерт. 12.10—«И это все о нем»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 17.15— һайн һайхан дура хүсэлэнгүүдэй нааданууд. Тамаралга. Хүнгэн атлетикэ. УЛААН-ҮДЭ. 19.00— Байгал. 19.15— Сагай сууряан. 19.55—Микрофон хүдэлгэгдэбэ. МОСКВА. 21.00—«Амгалан, нойрсогты, багашуул!» 21.15— «В двух шагах от театра»— Перминин хореографическа училищи тухай баримтата фильм. 21.50— һайн һайхан дура хүсэлэнгүүдэй нааданууд. Баскетбол. Эрэшүүл. СССР-эй ба США-гай суглуулагдамал команданууд. 23.05—«Дуун—хүнэй хани». «Москва шадарай үдэшэнүүд».

САГАЙ УЛАРИЛ

Мүнөөдэр урда, баруун-урда районуудаар, Байгал шадар бороон орохо, аадарлаха. Баруун тээһээ секундын 7—12, аадарай үедэ 20 метр хүрэтэр хүсэтэйгөөр һалхилха. Хойто районуудта һүниндөө 4—9, үдэртөө 20—25, бусад нютагуудта һүниндөө 13—18, үдэртөө 25—30 градус дулаан болохо.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Театр...

«Дружба»
«Трантиi-вантиi»— в ... стный детектив, ... «Кооперация»— в ... 17, 19, «Легенда ... (2 с.)— в 20-50.
«Родина»
«Черные ступни...» «Частный детектив...» ция «Кооперация» ... 18-10, 20, 21-50.
«Прогресс»
Красный зал —«К... мыкание»— в 9-30, ... 30, «Новые амазо... 30, 15-30, 19-30, ...
Зеленый зал —«М... инопланетянин»— в ... 13, 14-40, 16-20, 18...
«Октябрь»
«Кащей Бессмертн...» «Поджигатели»— в ... 20-20, «Ситара» (... 10, 17-50.
«Восток»
«Черные ступни...» «Мой друг — пре... 17, 19, 21.
«Байкал»
«Стук в дверь»— ... 30.
«Аршан»
«Мой муж — ино... — в 19, 21.
«Зелёный»
«Однажды в Аме... — в 20.
ДК «Текстильщик»
«Имя розы» (2 с.)...

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия— 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-00455. Заказ 170.